

METSÄTALOUDEN AIHEUTTAMAT VAURIOT PELLON JA KOLARIN KULTTUURIPERINTÖKOHTEILLA

Pirkka Kärki

Opinnäytetyö
Toukokuu 2015
Metsätalouden koulutusoh-
jelma
Puunhankinnan erityiskysy-
mykset

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Metsätalous
Puunhankinnan erityiskysymykset

KÄRKI, PIRKKA:

Metsätalouden aiheuttamat vauriot Pellon ja Kolarin kulttuuriperintökohteilla

Opinnäytetyö 50 sivua, joista liitteitä 3 sivua
Toukokuu 2015

Tämä opinnäytetyö käsittelee Pellon ja Kolarin alueella valtion metsätalousmailla sijaitsevia kulttuuriperintökohteita ja niiden vaurioita. Taustaksi esitellään myös metsien käytön historiaa ennen metsäteollisuuden syntyä sekä kerrotaan puun kysynnän ansiosta alkavista savottatöistä. Tämä selvittää kulttuuriperintökohteiden olemassaoloa ja niiden alkuperää. Metsähallitus käynnisti vuonna 2010 laajan konsernihankkeen, jonka tarkoituksena oli inventoida valtion metsistä kulttuuriperintökohteet vuoteen 2015 mennessä.

Kulttuuriperintökohteet ovat valtion metsätalousmailla olevia metsien ja maankäyttöön liittyviä katoamaisillaan olevia kohteita. Inventoinnin avulla niistä ja aikalaisten metsien käytöstä saadaan lisää tietoa. Inventoidut kohteet ajoittuvat viime jääkauden jälkeisestä ajasta noin 1960-luvulle saakka. Kulttuuriperintökohteita ovat esimerkiksi metsätyökämpät, tervahaudat, hiilimiilut, pilkkapuut, sekä esihistoriallisen ja historiallisen ajan muinaisjäännökset. Yli satavuotiaiksi ajoitetut kohteet kuuluvat muinaismuistolain piiriin.

Opinnäytetyössä kartoitettiin vuosien 2011 ja 2014 aikana tehdyn kulttuuriperintökohteiden inventoinnin pohjalta, mitä metsätalouden aiheuttamia vaurioita kulttuuriperintökohteilta löytyi. Työhön on koottu tietoa myös muista raportoiduista vaurioista kohteilla. Työn lopussa on esitetty ohjeet millä tavoin kulttuuriperintökohteet on otettava huomioon metsien käsittelyssä, jotta ne säilyisivät tulevaisuudessa.

Vauriot kulttuuriperintökohteilla olivat useimmiten metsätalouden ja maanrakennuksen aiheuttamia. Metsätalouden kannalta kulttuuriperintökohteita on vaurioittanut ja tuhonnut metsäteiden rakennus, metsäkoneella päältä ajo ja maanmuokkaus. Maanrakennus on vaurioittanut tai tuhonnut kivikautisia asuinpaikkoja, mutta toisaalta kaivamisen ansiosta kohteita on löytynyt. Kulttuuriperintökohteiden inventoinnin avulla kohteet säästävät vaurioilta, kun niiden tarkka sijainti tiedetään.

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences
Forestry engineering
Wood procurement special issues

Pirkka Kärki
Damage caused by forestry at Pello and Kolari cultural heritage sites

Bachelor's thesis 50 pages, appendices 3 pages
May 2015

Metsähallitus who oversees state-owned forests in Finland launched in 2010 a project, which aims to make an inventory of state-owned forests cultural heritage sites by 2015. The purpose of this thesis is to study the heritage sites and their damage in Pello and Kolari region State forestry lands in north of Finland

Cultural heritage sites refer to sites used for forestry that are about to disappear. The inventory gives more information of their use and how forests were used in previous times. The invented sites date from the last Ice Age, the time until about the 1960s. Cultural heritage sites include, for example, forest work-cabins, tar pits, coal pits, marked trees, as well as prehistorical- and historical relics. Items older than hundred years are covered by the Antiquities Act.

Damage to cultural heritage sites were most often caused by forestry and civil engineering. Forestry activities like forest road construction, forestry driving off and soil preparation have also caused damage. Excavation has damaged or destroyed by Stone Age settlements but, on the other hand, due to excavation sites have been found.

Recommendations on how to preserve the sites for future are given.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	Kulttuuriperintökohteet	7
2.1	Kulttuuriperintökohteet – entisiä metsienkäyttömuotoja	7
2.1.1	Esihistorialliset muinaisjäännökset.....	7
2.1.2	Historiallisen ajan muinaisjäännökset	8
2.1.3	Tervahaudat ja tervantuotanto Suomessa.....	8
2.1.4	Hiilimiilu	12
2.1.5	Savottatyö ja metsätyökämpät.....	13
2.1.6	Niittyladot	18
2.1.7	Kiviröykkiöt	19
2.1.8	Pilkkapuut	20
2.1.9	Pyyntikuopat.....	21
2.1.10	Kivikautiset asuinpaikat	22
2.1.11	Poroaidat	24
3	Kulttuuriperintökohteiden inventointi	25
3.1	Hankkeen tausta ja tarkoitus.....	25
3.1.1	Kulttuuriperintöinventoinnin työvaiheet.....	26
3.2	Pellon ja Kolarin luonto ja ympäristö	27
3.2.1	Metsien käyttö	28
3.3	Metsähallituksen kulttuuriperintöraportit	30
3.3.1	Vaurioiden dokumentointi inventoinnissa	31
4	Pellon ja Kolarin kohteet ja niiden kunto	32
4.1	Pellon ja Kolarin kulttuuriperintökohteet.....	34
4.2	Vauriot kulttuuriperintökohteilla	38
5	Kulttuuriperintökohteiden suojeleminen vaurioilta	41
5.1	Metsien käsittely kulttuuriperintökohteilla.....	41
5.2	Kulttuuriperintöinventoinnin hyödyt metsätaloudelle ja kohteiden suojelelulle.....	42
6	POHDINTA	44
	LÄHTEET	46
	LIITTEET 1(3)	49

1 JOHDANTO

Valtion metsissä on runsaasti katoamaisillaan olevaa kulttuuriperintöä, joka kertoo ihmisen toiminnasta ja maan- ja metsien käytöstä eri aikakausina. Kulttuuriperintökohteet liittyvät usein asumiseen, metsätyöhön ja eri elinkeinojen harjoittamiseen. Metsien kulttuuriperintö on muodostunut viime jääkauden jälkeisestä ajasta aina 1960-luvulle asti, jolloin savotat työllistivät huomattavaa osaa suomalaisista. Kulttuuriperintökohteisiin kuuluvat muinaismuistolain suojelemat kohteet ja muut kulttuuriperintökohteet, joita ovat esimerkiksi metsätyökämppien jäännökset, tervahaudat, pilkkapuut, hiilimiilut ja poroaidat. (Metsähallitus 2015.)

Suoritin elo- syyskuussa 2014 metsätalouden opintoihini kuuluvan kahden kuukauden harjoittelujakson Metsähallituksella kulttuuriperintökohteiden inventoinnissa. Toimin arkeologi Taisto Karjalaisen tutkimusavustajana kulttuuriperintökohteiden inventoinnin maasto- ja toimistotyössä Pellossa. Olin jo ennen harjoittelujaksoa kiinnostunut opiskelujeni kautta metsien muinaismuistokohteista, kuten niitä opinnoissa kutsuttiin ja niihin liittyvästä metsien käsittelystä. Harjoittelujakson myötä opin tunnistamaan metsien kulttuuriperintökohteita sekä muinaisjäännöksiä ja ymmärtämään niiden välisen eron. Opin myös minkälaista metsien- ja maankäsittely tulisi olla lakisäateisillä muinaisjäännöskohteilla, kulttuuriperintökohteilla sekä niiden läheisyydessä.

Olin jo harjoitteluni aikana kiinnostunut tekemään kulttuuriperintökohteisiin liittyvän opinnäytetyön ja puhuin siitä Taisto Karjalaisen kanssa. Minua olisi kiinnostanut tehdä opinnäytetyö metsien käsittelystä kulttuuriperintökohteilla, mutta selvisi että siitä oli jo toinen metsätalouden opiskelija tehnyt opinnäytetyön. Jäin harjoitteluni päätyttyä pari kuukaudeksi miettimään vielä muita vaihtoehtoja opinnäytetyön aiheeksi. Otin joulukuussa sähköpostilla yhteyttä kulttuuriperintöinventointihankkeen projektipäällikköön Jouni Taivaiseen ja tiedustelin mahdollisesta opinnäytetyöaiheesta. Jouni ehdotti minulle aiheita ”metsätalouden aiheuttamat vauriot kulttuuriperintökohteilla”, jossa käsittelisin mitä vaurioita kohteilla on, kuinka paljon, millaisia ne ovat ja miten niitä voitaisiin ehkäistä. Sain luvan päättää itse aluerajauksen työhöni ja pitkällisen pohdinnan jälkeen päätin että tutkin kulttuuriperintökohteiden vaurioita Pellon- ja Kolarin alueelta. Olin itse mukana apulaisena inventoinnissa kyseisillä alueilla ja alueet on nyt kokonaan inventoitu.

Metsätalouden aiheuttamista vaurioista kulttuuriperintökohteille ei ole tehty vielä tutkimusta eikä niistä ole kerätty systemaattisesti tietoa koko inventointihankkeen ajalta. Kulttuuriperintöraporttien perusteella käy ilmi, onko kohteelle aiheutunut jotakin vauriota, mutta aina vauriot eivät ole metsätalouden aiheuttamia. Tässä opinnäytetyössä selvitän mitä Kolarin- ja Pellon inventoinnin avulla saatiin selville metsätalouden aiheuttamista vaurioista kulttuuriperintökohteilla ja mitä hyötyä tuloksista on. Kerron lisäksi minkälaista metsien käyttö on ollut Pellon ja Kolarin alueella ennen metsätalouden koneellistumista ja mitä kulttuuriperintökohteet siitä kertovat.

2 Kulttuuriperintökohteet

2.1 Kulttuuriperintökohteet – entisiä metsienkäyttömuotoja

Metsien kulttuuriperintö on syntynyt ihmisen toiminnan vaikutuksesta tuhansien vuosien kuluessa aina kivikaudelta saakka. Kulttuuriperintökohteet liittyvät asumiseen, elinkeinoihin, rajankäynteihin, sotimiseen ja uskomuksiin. Metsien kulttuuriperintöön katsotaan kuuluvaksi muinaismuistolailalla suojellut muinaisjäännökset sekä lain ulkopuolelle jäävät kulttuuriperintökohteet 1960-luvulle saakka. Muinaisjäännökset ovat suojeltuja ilman erillistä viranomaispäätöstä, eikä niitä ei saa kaivaa, peittää tai tuhota. (Finlex 2015.) Muinaisjäännöksiä ovat esimerkiksi asuinpaikat, uhripaikat, vanhat kulkutiet, pyyntikuopat ja kalliomaalaukset. Muinaisjäännöksiksi tulkitaan yleensä yli sadan vuoden ikäiset merkittävät kohteet. Muinaismuistolaisissa ei kuitenkaan määritetä tarkkaa aikarajaa lain piiriin kuulumiselle. Alle sadan vuoden ikäiset kohteet luokitellaan usein muihin kulttuuriperintökohteisiin. Jotkut toisen maailmansodan aikaiset kohteet rinnastetaan muinaisjäännöksiksi maankäytössä, koska ne ovat historiallisesti merkittäviä. Muinaismuistolain piiriin kuulumattomia kulttuuriperintökohteita ei missään nimessä hävitetä, koska lähitulevaisuudessa ne tulevat olemaan muinaisjäännöksiä. (Metsähallitus 2011)

2.1.1 Esihistorialliset muinaisjäännökset

Esihistoriallisella ajalla tarkoitetaan ajanjaksoa jolloin ei vielä tunnettu kirjoitustaitoa, eikä Suomen alueesta ollut kirjallista tietoa. Suomen esihistoriallinen aika päättyy Länsi-Suomen alueella 1150-luvulla jolloin sinne kohdistui ensimmäisiä ristiretkiä Ruotsin puolelta. Suomen itä- ja pohjoisosissa esihistoriallinen aika päättyi vasta 1300-luvulla. Esihistorialliset muinaisjäännökset ovat viimeisen jääkauden jälkeiseltä ajalta, vanhimmat noin 9000 vuoden takaa. Esihistoriallisia muinaisjäännöksiä ovat esimerkiksi asuinpaikat, hautapaikat, kivirakenteet, kulttipaikat, puolustusvarustukset, louhokset, röykkiöt, kalliomaalaukset, pyyntikuopat, ja raudansulatuspaikat. (Museovirasto 2011 a.)

2.1.2 Historiallisen ajan muinaisjäännökset

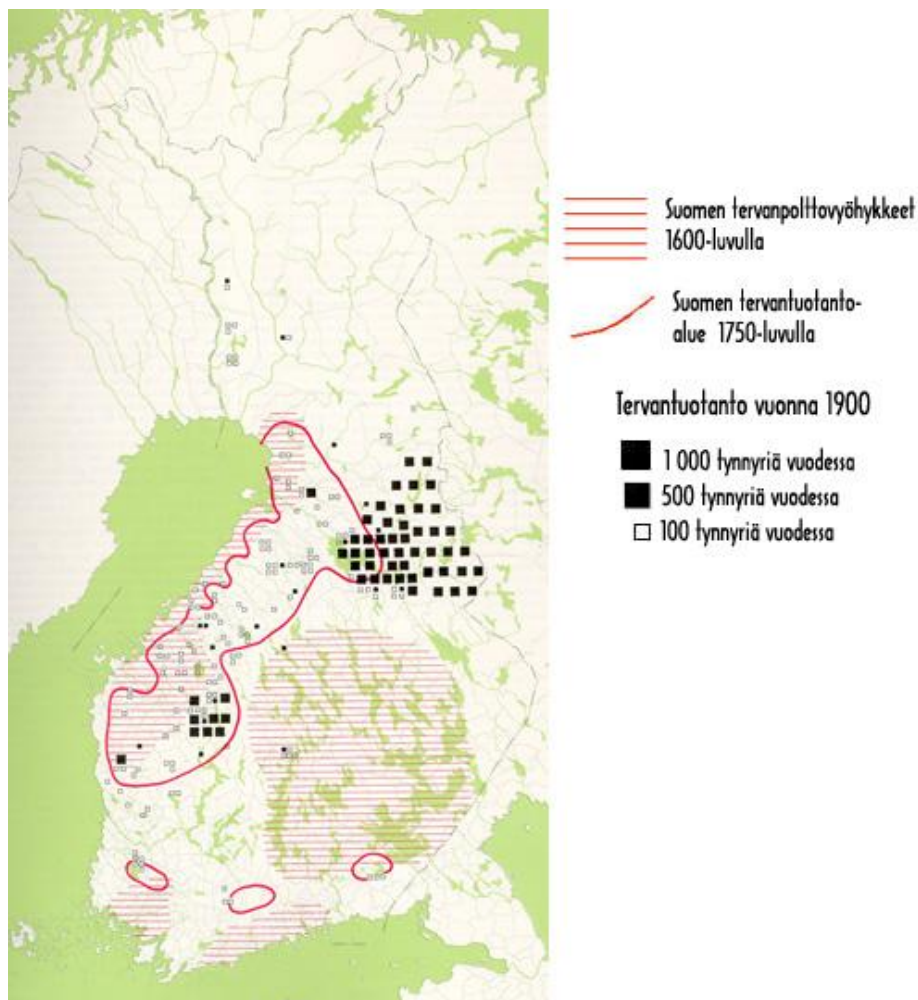
Historiallinen aika alkaa Suomessa siitä kun alueesta on kirjallisia dokumentteja ja tänne kohdistui ensimmäisiä ristiretkiä. Suomesta löydetty historiallisen ajan muinaisjäännökset ovat peräisin 1200 - 1900-luvulta. Historiallisen ajan muinaisjäännöksiä määriteltäessä voidaan käyttää apuna kyseiseltä ajalta peräisin olevia karttoja ja asiakirjoja. Historiallisia muinaisjäännöksiä ovat esimerkiksi vanhojen kaupunkien kulttuurikerrokset, tervahaudat, hiilimiilut, masuunit, kalkinpolttouunit, kanavat, kirkonpaikat, hylätyt hautausmaat, keskiaikaiset linnoitukset ja ensimmäisen maailmansodan linnoituslaitteet. (Museovirasto 2011b.) Historiallisiin muinaisjäännöksiin lukeutuvat tervahaudat ja hiilimiilut ovat usein peräisin ennen metsäteollisuuden nousukautta, jolloin se alkoi työllistää alueen asukkaita. Historiallisen ajan muinaisjäännöksiin kuuluu teollisen metsätalouden ajoilta ensimmäiset metsätyöväen asumukset ja uittotyöhön liittyvät rakenteet, kuten uittopadot.

2.1.3 Tervahaudat ja tervantuotanto Suomessa

Suomessa on tervaa poltettu jo 1500-luvulta lähtien, jolloin sitä valmistettiin pääasiassa kotitarpeeksi. Tervan avulla suojattiin kattoja ja muita asumuksen puurakenteita kosteudelta lahosieniltä. Emämaa Ruotsin kehityksen myötä Suomi nousi 1600-luvulla merkittäväksi tervanvalmistajaksi ja -viejäksi. 1600-luvun kuluessa Suomi tuotti suurimman osan koko Ruotsin valtakunnan tervasta. 1640-luvulla Suomen tervanvienti oli noin 70 000 tynnyriä vuodessa. Tervanpolto oli maaseudun ihmisten tärkeimpiä elinkeinoja, koska maatalous oli alkeellista, lähinnä kaskiviljelyä. Tervan suureen kysyntään vaikutti Englannin ja Hollannin nousu siirtomaavalloiksi, mikä lisäsi laivanrakennusta ja tervan tarvetta. Terva oli Suomen tärkein vientituote aina 1830-luvulle asti, jolloin sahatavaran vienti nousi sen rinnalle. Kuitenkin tervanviennin huippu koettiin vuosina 1856 - 1865, jolloin vienti oli noin 150 000 tynnyriä vuodessa. Tämän jälkeen tervanvienti alkoi vähentyä ja 1900-luvun taitteessa se oli enää 80 000 tynnyriä vuodessa. Tervankysyntä maailmalla alkoi laantua jo 1800-luvun lopulla kun laivoja alettiin rakentaa raudasta ja sahateollisuus syrjäytti tervanpolton elinkeinona. Tervakaupan loppumiseen Suomessa vaikutti tuotannon kannattamattomuus ja Oulun tervahovin palo. (Pakkanen & Leikola 2011; Kainuun terva 2011)

Tervanvalmistus keskittyi 1600-luvulla Pohjanmaan rannikolle ja Saimaan vesistöjen varsille. (KUVA 1.) Tervanviennin tärkeimmäksi satamaksi nousi 1630-luvulla Viipuri. Suuren pohjansodan vaikutuksesta tervantuotannossa tapahtui muutoksia kun Uudenkaupungin rauhassa 1721 Viipuri ja Saimaan alue liitettiin Venäjään. Tervanpoltto siirtyi lähes kokonaan Pohjanmaalle ja alkoi myös levitä kauemmaksi sisämaahan Kainuun suuntaan metsävarojen huvetessa. Kainuu nousi merkittävimmäksi tervanpolttoalueeksi ja Oulusta tuli täten tärkein tervanvientisatama. (Pakkanen & Leikola 2011.)

Tervanpoltosta jäljelle jääneitä kulttuuriperintökohteita ovat tervahaudat ja niiden läheisyydessä usein olevat tervapirtin jäännökset. Tervahauta luokitellaan historiallisen ajan muinaisjäännökseksi tai muuksi kulttuuriperintökohteeksi, riippuen sen ajoittamisesta ja kohdetyypin yleisyydestä alueella. Inventoiva arkeologi päättää kumpaan luokkaan kohde lukeutuu. Tervahautojen jäännöksiä löytyy eniten Kainuun seudulta ja vähemmän Lapista. (KUVA 1.) Kulttuuriperintökohteiden inventointia ei ole suunnattu juurikaan Saimaan alueelle tai rannikolle, koska siellä valtion metsien osuus on todella pieni. 1600- ja 1700-lukujen aikaisia tervahautoja saattaisi olla hyvin vaikea havaita metsissä.

KUVA 1. Tervantuotantoalueet Suomessa 1600 - 1900-luvuilla. (Kainuun terva 2011.)

Yleisin tervanpolttotapa oli hautapoltto, jossa poltettiin männystä halottuja tervaksia eli säröksiä. Tervanpolttoon käytettiin aluksi raaka-aineena kelohonkia, tuulenskaatoja, kantoja ja juurakoita. Toiminnan laajentuessa alettiin käyttää raaka-aineena terveitä pystypuita, koska niistä saatiin enemmän tervaa. Nuoret männyt ”kolottiin”, eli runko kuorittiin niin korkealle kuin maasta yletyttiin. Puun pohjoispuolelle jätettiin muutaman tuuman levyinen koloamaton selkä, joka piti puun hengissä. Parin vuoden päästä puuta kolottiin vielä korkeammalta. Koloamisen jälkeen puun annettiin vielä pihkaantua parin vuoden ajan jonka jälkeen se kaadettiin. Tervan valmistukseen käytettiin vain rungon pihkoittunut alaosa ja muu osa jätettiin metsään tai käytettiin polttopuuna. (Pakkanen & Leikola 2011.)

Tervahauta kaivettiin multaiseen tai hiekkaiseen maahan, mielellään lähelle rinteitä, niin että tervanlaskua varten tehtävä halssi laskee rinteeseen päin, ettei sitä tarvitse kaivaa syvemmälle. Hauta kaivettiin suppilomaiseksi ja tiivistettiin savella ja mudalla.

Haudan pohjalta lähti puusta tehty putki kohti halssia, jota pitkin tervaa juoksutettiin tynnyreihin. Tervahautaan ladottiin kehämäisesti männystä saatuja tervaksia 100 - 150 pinokuution verran, haudan koosta riippuen ja hauta peitettiin mullalla ja turpeella. Tervahautojen koko vaihteli, pienimmät olivat halkaisijaltaan noin 10 metriä ja suurimmat jopa 40 metriä. Suurimpiin tervahautoihin saatettiin latoa tervaksia jopa 1000 pinokuutiota. Haudan alareunaan jätettiin peittämätön kaista sytyttämistä varten joka peitettiin sitten kun se oli hiiltynyt. Tervanpoltto oli aikaa ja kovaa työtä vaativa prosessi. Tervahauta sytytettiin tyynellä kelillä ja niitä poltettiin kesä-heinäkuussa. Tervanpolttoa saattoi tulla seuraamaan joukko kylän väkeä. Tervanpolttoa piti valvoa ja jos jostain kohtaa tuli liikaa savua tai liekkiä oli sinne heitettävä heti multaa. (Pakkanen & Leikola 2011; Kainuun terva 2011.)

KUVA 2. (Metsähallitus, Karjalainen 2014) Kolarista löytynyt tervahaudan jäännös jota allekirjoittanut dokumentoi maastotietokoneelle. Tervahauta erottuu metsässä laakeana painanteena ja halssi laskee metsälampea kohti. Kohde todettiin alle 100 vuotta vanhaksi, joten se on kulttuuriperintökohde.

Tervanpolton arveltiin kuluttaneen noin 1 milj. m³ puuta vuodessa. Yhteen tynnyrilliseen tervaa on arveltu kuluneen reilut kolme m³ puuta. Tervanpoltossa käytettiin nuoria männiköitä, jotka jäivät usein aukoiksi tai kuusettuivat. Valtiovalta kehotti kansaa käyttämään tervanpoltossa juurakoita ja kantoja, mutta huonoin tuloksin. Metsät olivat pitä-

jissä yhteisiä, joten niitä haaskattiin surutta tervanpolttoon. 1800-luvun alusta metsien hävittäminen loppui isonjaon seurauksena. (Pakkanen & Leikola 2011.)

Tervahauta erottuu maastossa yleensä 10 - 20 metriä halkaisijaltaan olevana kehänä, jona syvyys on 1 – 2 metriä. Tervahauta on tehty usein pienen mäen tai kumpareen päälle josta lähtee halssi alarinteen suuntaan. Tervahauta tehtiin joskus lähelle vesistöä, josta terva saatiin tynnyreissä helposti kulkemaan eteenpäin kohti määränpäättään (KUVA 2). Halssin läheisyydessä on usein havaittavissa lahonneita puurakenteita. Tervahaudan päällä kasvaa usein varttuneita mäntyjä tai tiheä sekapuusto. Halssin suun läheisyydessä on joskus nähtävissä kovettunutta tervanpoltosta syntynyttä kuona-ainetta. Tervahautoja voi löytää peruskarttojen avulla, joihin ne on merkitty. Vanhojen karttojen avulla niitä löytää enemmän, koska uudempiin karttoihin kaikkia ei ole enää merkitty.

2.1.4 Hiilimiilu

Hiilenpoltto on ollut satojen vuosien ajan yksi Suomen talonpoikien elinkeinoista 1900-luvulle saakka. Rautaruukit tarvitsivat hiiltä raudan valmistukseen. Hiilen poltto tapahtui hiilimiilussa, jonka ympäröimä oli keskimäärin noin 30 metriä. Miilut rakennettiin usein kuiviin kangasmetsiin, jonne kaivettiin kuoppa miilun pohjaksi. Kuopan pohjalle ladottiin noin kolmimetrisiä halkoja, jotka peitettiin havuilla. Hiilen raaka-aineena käytettiin mänty- tai kuusirankoja, mutta myös leppä ja koivu kelpasivat. Miilu peitettiin mullalla ja turpeella, mutta päälle jätettiin aukkoja joilla voitiin säädellä miilun palamista. Miilua piti vahtia yötä päivää, jotta palaminen pysyisi sopivana, eikä miilu syttyisi ilmi liekkeihin. Miilua poltettiin vähintään viikko, jonka jälkeen se tukahdutettiin heittämällä maata päälle. Tämän jälkeen miilun annettiin jäähtyä muutaman päivän ajan. Jäähtynyt miilu avattiin, hiilet lapioitiin talteen ja kuljetettiin suoraan rautaruukille. (Räihälä 2011, 113 ; Joutsa 2015.)

Vanha miilun pohja on havaittavissa maastossa noin puoli metriä syvänä kuoppana tai puolesta metristä metriin korkeana kumpareena (KUVA 3). Miilunjäännöksen pohjan halkaisija on muutama metri ja miilun erottaa pintaturpeen alla olevasta hiilestä tai noesta. Miilun pohjan lähellä voi olla myös havaittavissa katkonainen oja, jolla säädeltiin miilun ilmansaantia. (Räihälä 2011, 113.)

Miilunpolttajat asuivat polttoajan havumajoissa tai miilusaunoissa, joiden jäännöksiä saattaa löytyä miilujen lähiympäristöstä. Miilua poltettiin yleensä marraskuusta huhtikuuhun kun talonpojilla oli joutoaikaa maatalan töiltä. Rautaruukit kärsivät usein syys-talvella hiilipulasta ja joutivat keskeyttämään tuotantonsa. Tämä johtui siitä että talonpojat pääsivät hiilenpolttoon vasta myöhään syksyllä ja hiiltä voitiin kuljettaa ruukeille reellä silloin kun oli lunta. (Roiko-Jokela & Luttinen 2012, 183 - 187.)

KUVA 3. Hiilimiilun jäännös. Pellosta löydetty hiilimiilu jota on esitetty muinaisjäännösrekisteriin, koska se arvioitiin yli sata vuotta vanhaksi. Kuvan hiilimiilu on noin metrin korkuinen maakasa josta löydettiin kairaamalla hiiltä. Miilun päällä kasvaa noin 20 metrisiä mäntyjä, jotka eivät eroa mitenkään muusta metsikön puustosta. (Räihälä 2011, 114-115.)

2.1.5 Savottatyö ja metsätyökämpät

Ennen teollistumista metsien käyttömuotoja olivat lähinnä tervanpoltto, kaskeaminen ja kotitarvekäyttö. 1800-luvun puolivälistä alkanut teollistuminen merkitsi puulle kovaa kysyntää ja hinnan nousua. Propsipuulla oli kova kysyntä etenkin Englantiin ja Keski-Eurooppaan. Propsia käytettiin rakennusmateriaalina kaivosteollisuudessa. Voimakas sahatavaran kysyntä ja sahausrajoitusten poistaminen takasi sahteollisuuden läpimur-

ron. Teollistumisen ansiosta tapahtunut tieverkoston ja liikenneyhteyksien parantuminen edesauttoivat puun viennin kehitystä ja nostivat puun arvoa (Pakkanen & Leikola 2011). Sahojen käyttämät tukit merkitsivät työtä tuhansille kaadosta ja lähikuljetuksesta huolehtineille metsäyöntekijöille, sekä uittomiehille. Selluloosateollisuuden synty 1880-luvulla lisäsi ja laajensi entisestään raaka-aineen hankintaa. (Snellman 1996, 11.) Paperiteollisuuden puunostot levisivät 1890-luvulta alkaen suurten uittoreittien varsille. (Roiko-Jokela & Laitinen 2012.)

Metsäyönteko on ollut noin sadan vuoden ajan hyvin kausiluonteista ja työllistänyt ympärivuotisesti vain pienen joukon. Suurimmillaan työvoiman määrä on ollut talvella hakkuiden ja ajotöiden aikaan. Työvoiman tarve väheni kesään päin mennessä vaikka keväällä oli vilkas uittokausi. Uitto- ja metsätöitä tekivät suurin piirtein samat ihmiset, mutta uittoon ei tarvittu yhtä paljon työvoimaa. Metsissä ja uitoilla työskennelleiden määrästä on tarkkoja lukemia vasta 1950-luvulla väestönlaskennan yhteydessä kootun työvoima-aineiston perusteella. Aineiston perusteella metsä- ja uittotöihin osallistui 1950-luvulla 515200 henkilöä. Metsä- ja uittotyöväen määrä jakaantui siten, että hakkuumiehiä oli eniten, toiseksi eniten ajomiehiä ja vähiten uittomiehiä. Hakkuukaudella 1910 - 1911 arvioitiin metsässä työskennelleiden määräksi yli 100 000 henkilöä. (Roiko-Jokela & Laitinen 2012, 123 - 128.)

Metsäyöväki oli pääosin maaseudun väestöä, tilallisia ja tilattomia. Metsäyöhön suurimmat tulijahuiput olivat 1800-luvun lopussa tilattoman väen tulva, joka johtui irtaimen väen palveluspakon kumoutumisesta ja 1920-luvulla tilallisten tulva torpparien vapautuksen jälkeen. Tilattoman väestön työt olivat kausiluonteisia. Useimmat työskentelivät tilallisten renkeinä kesäaikana ja tekivät maataloustyötä. Maatiloilla ei kuitenkaan ollut tarpeeksi töitä talviajalle, joten metsätyöt olivat tarpeellinen tulonlähde heille. (Roiko-Jokela & Laitinen 2012, 136 - 137.)

Metsätyössä hakkuumiehistä suurin osa oli tilattomia, kun taas ajomiehinä toimivat useimmiten tilalliset tai maanvuokraajat. Metsäyöntekijät voitiin luokitella kolmeen ryhmään työntekijätyypeittäin: kierteleviin ja kuljeskeleviin metsäyömiehiin, eli ”lentojätkiin”, pienviljelijä metsäyömiehiin ja vakinaisiin metsäyöntekijöihin. Näistä kaksi ensimmäistä ryhmää syntyivät jo 1800-luvun lopulla, mutta viimeinen työntekijätyyppi muotoutui vasta 1910-luvulla. Lentojätkit tekivät kesällä maataloustyötä ja talvella metsätyötä. Pohjois- ja Itä-Suomen savotoilla suurin kuului tähän työntekijätyyppiin.

Pienviljelijä-metsäyöntekijät olivat tilallisia ja heidän määränsä kasvoi suuresti torppareiden vapautuksen jälkeen. Vakinaiset metsäyöntekijät työskentelivät ympärivuotisesti saman työnantajan palveluksessa. (Roiko-Jokela & Laitinen 2012, 136 - 137.)

Savottatyöt alkoivat ainakin Pohjois-Suomessa yleensä joulukuussa ja loppuivat pääsiäisen tienoilla. Savottatyömaa oli siellä missä oli yhtiön ostama ja valmistelema leimikko. Yhtiö palkkasi ajomiehen joka sai palkan lanssiin, eli uittoväylän varrella sijaitsevalle varastopaikalle ajetun tukkimäärän perusteella. Ajomies taas palkkasi kaatomiehet jotka olivat viikkomaksulla ajomiehen palveluksessa. Savottaan tulevalle ajomiehelle osoitettiin leimikolta palsta josta hänen oli kuljetettava tukit hevosella ja reellä lanssiin. Vain leimakirveellä leimatut puut sai kaataa, muuten tuli sakkoa. Miesten oli ennen töiden aloittamista raivattava itse savotan päätie eli varsitie ja tie omalle palstalleen. Yhdestä puunrungosta tehtiin vielä 1890-luvun alkuun asti vain yksi tukki ja loppuosa puunrungosta jätettiin metsään. Sen jälkeen puut alettiin korjata täyspitkinä, eli useamman tukin runkoina. Puunkaato ja katkonta tehtiin melkein 1900-luvulle asti kirveellä, mutta 1896 tukkien kaato määrättiin tehtäväksi justeerilla. Hakkuumiehet eivät pitäneet justeerilla kaatamisesta, koska sen varteen tarvittiin kaksi miestä. Yhtiöt olivat ehdottomasti justeerien kannalla, koska sen avulla kanto saatiin jäämään pieneksi, eikä puuta mennyt hukkaan. (Snellman 1996, 46 - 48.)

1800-luvun loppupuolella asuminen metsäyömailla oli vielä hyvin alkeellista ja suuri ongelma alueilla jossa ei ollut muuta ihmisasutusta. Tällöin metsäyöntekijät yöpyivät laudoista ja havuista tehdyissä majoissa, tilapäisissä katoksissa tai talvisin jopa taivasalla rakovalkean avulla. Hevoset nukkuivat lähes aina taivasalla loimi päällään puun juurella, toinen toistaan lämmittäen. (Roiko-Jokela & Laitinen 2012.)

1900-luvulla talvisavotoilla yleistyi salopirteissä, eli metsäsaunoissa asuminen. Metsäsaunat olivat pieniä, yleensä yhden talven tilapäisasumuksia, joita rakennettiin lähinnä valtion metsiin. Seuraavana vuonna rakennettiin uusi metsäsauna silloin hakattavan leimikon läheisyyteen. Metsäsaunat pyrittiin yleensä sijoittamaan loivaan rinteeseen ja kaivamaan osittain maan sisään. Rinteen alapuolinen sivusta rakennettiin kokonaan hirrestä ja muilla sivuilla maan päälle tarvitsi laittaa vain muutama hirsikerta. Rakennusmateriaalina käytettiin kuorimattomia hirsiä, joiden riiveenä käytettiin kunttaa. Metsäsaunoissa ei yleensä ollut ikkunaa, vaan valo saatiin tulisijasta. Metsäsaunat rakennettiin usein kiireellä kokoon, vain muutamia viikkoja tai päiviä ennen työn aloittamista.

Rakentaminen aloitettiin kun yhtiö ja metsänomistaja olivat tehneet puukaupan ja yhtiö alkoi haalia työmiehiä. Vastuu asumuksen rakentamisesta oli ajomiehellä. Yhteen metsäsaunaan mahtui tavallisesti 6 - 8 miestä, rakennuksen koosta riippuen. Porukka usein muodostui kahdesta ajomiehestä ja heidän hakkuumiehistään. (Roiko-Jokela & Laitinen 2012, 145 - 146.)

KUVA 4. Metsäsauna, josta on jäljellä turvepenkki ja uuninjäänteet. (Karjalainen 2014, 330.)

Vielä 1920-luvulla ainakin Lapissa suurin osa metsätyöväestä eli metsäsaunoissa. Metsäsaunat olivat usein hyvin pieniä, vain noin neljä metriä kanttiinsa oli rakennuksen sivujen pituus. Lämmönlähteenä metsäsaunoissa oli luonnonkivistä muurattu avotakka, eli piisi. Rakennuksessa oli yksi huone eikä huonekaluja ollut. Nukkuminen tapahtui seinän vierillä olevilla lavereilla. (Snellman 1996, 83.) Avotakan tulella valmistettiin ruoka, lämmitettiin hevosten juomavesi ja kuivattiin vaatteet. Metsäsaunoissa ei ollut savupiippua, vaan savu kulki ulos katossa olevasta aukosta, joka toimi samalla ilmanvaihtokanavana. Hevoset saattoivat usein nukkua samassa tilassa ihmisten kanssa. Metsäsaunat olivat todella siivottomia siihen asti kunnes niihin alettiin hankkia emäntiä, jotka huolehtivat ruoanlaitosta, siisteydestä ja lämmityksestä. (Roiko-Jokela & Laitinen

2012, 146 - 147.) Metsäsaunoista on jäljellä valtion metsissä usein vain neliönmuotoisia turvepenkkejä, joiden keskellä on takanjäänös (KUVA 4).

Asuinolot paranivat metsätyömailla kun vuonna 1928 tuli voimaan laki metsä- ja uittotyöväen asunnoista, eli niin sanottu ”kämpälaki”. Laki velvoitti metsäyhtiötä rakentamaan työntekijöilleen asunnon, ellei sellaista ollut saatavilla kohtuullisella etäisyydellä työmaasta. Kämppeä rakennettiin lähinnä valtion- ja yhtiöiden omistamiin metsiin ja niitä myös siirrettiin paikasta toiseen kun työmaiden sijainti muuttui. Kämppeä rakennettaessa piti noudattaa sosiaaliministeriön ohjeita asumuksen ja hevossuojan suuruudesta. Metsätyöväen asumusten koko, kunto, mukavuus, valaistus ja ruoanlaittomahdollisuudet paranivat huomattavasti. Kämpän pihaan rakennettiin hevosille erillinen talli. Kämpissä oli usein ikkunoiden vieressä pöydät ruokailua varten ja asuinhuoneen keskellä oli kamiina. Kämpässä oli niin sanottu tylsä pää, jossa asuivat työmiehet, eli ”jätkät” ja terävääpää jossa asui työnjohtaja eli ”savottakämppeä” ja emäntä. Emäntä oli yhtiön tai työnjohtajan palkkaama ja laittoi työmiehille kaksi lämmintä aterialla päivässä. Kämpän pirtin seinässä oli avattava ja suljettava niin sanottu elämänluukku, josta emäntä tarjoili miehille ruoan. (Roiko-Jokela & Laitinen 2012)

KUVA 5. Savottakämppejäjäänös (Metsähallitus, Karjalainen.) Kolarista löytynyt savottakämpän jäänös, joka on alle sata vuotta vanha kulttuuriperintökohde ja siitä on parhaimmillaan jäljellä muutama hirsikerta.

Vuonna 1947 voimaan tulleen uuden kämppälain myötä kämppien taso parani entisestään. Tämän jälkeen kämppien pihapiiriin kuului kämpän ja tallin lisäksi sauna ja käymälä. Kämppien koko kasvoi ja niihin rakennettiin lakisääteisesti kuivaushuoneet varusteiden kuivaamista varten ja sauna peseytymistä varten. Kämpässä saattoi olla keskuslämmitys ja valot. Vuoden 1967 kämppälaki takasi jätkälle vuoteen, patjan, tyynyn ja peiton yhtiön puolesta. (Snellman 1996, 85 - 86.)

Kämppien rakentaminen oli laajimmillaan toisen maailmansodan jälkeen ja 1950-luvulla kun puun tarve ja hakkuut olivat todella suuria. Puuta tarvittiin sotakorvausten maksamiseen ja maan uudelleen rakentamiseen. Kämppien tarve alkoi vähetä 1960-luvulta alkaen kun työvoiman määrä väheni metsätalouden koneellistumisen seurauksena ja työmiehille alettiin järjestää kuljetuksia työmaille. Kämppäajan lopulla 1960-luvun puolivälissä kämppien määrä oli suurimmillaan, jopa 3500 kämppää koko Suomessa. Viimeiset kämpät olivat käytössä vielä 1980-luvulla. (Roiko-Jokela & Laitinen 2012.)

Savottakämppien jäännöksiä on runsaasti valtion metsissä, etenkin Pohjois-Suomessa ja ne ovat kulttuuriperintökohteita. Savottakämpistä on usein jäljellä vain lahonnut hirsikehikko, jossa on muutama hirsikerta jäljellä (KUVA 5) tai turvepenkki, riippuen kämppäjäännöksen iästä.

2.1.6 Niittyladot

Kitu- ja joutomaihin kuuluvia heinäisiä soita käytettiin 1800-luvulta lähtien niittyinä, joilta korjattiin karjalle rehua talveksi. Heinän kasvua soilla edistettiin johtamalla ojien avulla sinne vettä. Suoniityltä kerätty heinä säilöttiin sinne rakennettuihin latoihin talveksi. Niityltä kerätty heinä koottiin ensin seipäistä rakennettuihin heinäsuoviin- tai haasioihin kuivumaan, jonka jälkeen se vietiin latoihin. (Kadonneen kulttuuriperinnön metsästäjät 2014)

Niittylatojen jäännöksiä löytyy yleensä soilta tai niiden reunoista. Niittylatojen jäännökset ovat usein noin 0,5 – 1 metrin korkuisia puukehikkoja joista katto on romahtanut (KUVA 6). Joitakin niittylatoja on entisöity ja pidetty kunnossa joten ne ovat pysyneet pystyssä. Kunnossapidossa tärkeintä on katon kunnostaminen, ettei se romahda ja rakennus kastu.

KUVA 6. Saraheinää kasvavalta avosuolta Kolarista löytyi kaksi niittyladon jäännöstä. (Karjalainen 2014, 191 – 192.)

2.1.7 Kiviröykkiöt

Valtion metsistä löytyy kiviröykkiöitä joiden korkeus vaihtelee puolesta metristä yli metriin. Röykkiöt ovat usein halkaisijaltaan noin metrin ja kokoisia ja kasattu 20 – 50 cm halkaisijaltaan olevista luonnonkivistä (KUVA 7). Röykkiöt sijaitsevat usein nykyisten kuntien ja entisten pitäjien raja-alueilla muusta maastosta korkeammissa kivikoisissa maastonkohdissa. Kiviröykkiöt ovat usein vanhoja rajamerkkejä, jotka voivat olla peräisin keski-ajalta asti tai maanmittauksessa käytettyjä kiintopisteitä. (Karjalainen, 2014). 1800-luvun lopulla maanmittaushallitus määräsi maanmittaajat rakentamaan kivilatomuksia maanmittausta varten yhden neljää neliökilometriä varten. 1900-luvulla tällaisia kivikasoja rakennettiin paljon Pohjois-Suomeen. Maanmittausta varten tarkoitettuja kivikasoja on ulkonäön perusteella vaikea erottaa rajamerkeistä. Röykkiöiden luokitellaan usein kuuluvan muinaisjäännöksiin. (Räihälä 2011, 192.)

KUVA 7. (Karjalainen 2014, 50 – 51.) Kyseinen kivilatomus löytyi Pellon kunnan alueelta ja sijaitsee Pikkukotarova nimisellä vaaralla. Kyseessä on Ruotsin vallan ajalta peräisin oleva Kemin- ja Tornion Lapin välinen raja.

2.1.8 Pilkkapuut

Pilkkapuu tarkoittaa merkittyä puuta, jossa voi olla leimauskirveellä tehty merkki, vuosiluku, nimikirjaimet tai jokin muu viesti (KUVA 8). Puuhun tehtiin pilkka lyömällä kirveellä kuorta pois niin että siihen voitiin tehdä haluttu merkintä. Pilkat on yleensä tehty vanhoihin mäntyihin vähän yli rinnankorkeudelle. Ennen hakattavat puut leimattiin yksitellen lyömällä leimauskirveellä merkki hakattavaan puuhun. Leimattuja puita on jäänyt valtion metsiin vahingossa tai tarkoituksella. Pilkkapuut ovat peräisin ajalta jolloin hakattavat puut leimattiin yksitellen ja sitä vanhemmalta ajalta, jolloin puihin kaiverrettiin viestejä ja ilmoituksia perinteisten kirjoitusvälineiden puuttuessa. Inventoinnissa löydetyt pilkkapuut ovat kirjattu maastotallentimeen kulttuuriperintökohteiksi tai muinaisjäännöksiksi. Pilkkapuu johon on kaiverrettu vuosiluku, voidaan helposti ajoittaa. (Kadonneen kulttuuriperinnön metsästäjät 2014.)

KUVA 8. Kolarista löytenyt pilkkapuu jossa on kaiverrus KV 1937 11/4. (Nieminen 2014, 309.)

2.1.9 Pyyntikuopat

Pyyntikuoppia käytettiin Suomessa esihistorialliselta ajalta aina noin 1000-luvun alkuun asti jolloin alkoi historiallinen aika. Hiekkaharjuille eläinten kulkureiteille kaivetuilla pyyntikuopilla oli tarkoitus pyydystää hirviä ja peuroja. Pyyntikuopan pohjalle laitettiin joskus pystyyn teräviä seipäitä. Sopiville alueille kuoppia tehtiin useamman kuopan jonoiksi joka lisäsi todennäköisyyttä saaliin saamiseen. Pyyntikuopat olivat halkaisijaltaan noin 2-4 metriä ja syvyydeltään noin kaksi metriä. Pyyntikuopat erottuvat maastossa loivina painanteina, joiden syvyys vaihtelee kymmenistä senteistä metriin (KUVA 9) ja niitä voi löytyä samalta alueelta useampia. (Parikkala 2015; Karjalainen 2014, 11.)

KUVA 9. Kolarista löytynyt pyyntikuoppa joka sijaitsee hiekkaisella moreeniharjulla kuivan kankaan männikössä. Kohde on esihistoriallisen ajan muinaisjäännös ja sen yli on ajettu metsäkoneella. (Karjalainen 2014, 137 - 138.)

2.1.10 Kivikautiset asuinpaikat

Kivikautinen asuinpaikka kuuluu esihistoriallisiin muinaisjäännöksiin ja kertoo Suomen varhaisesta asutuksesta. Vanhimmat merkit ihmisen liikkumisesta Suomessa on yli 10 000 vuoden takaa Päijät-Hämeessä, Etelä-Karjalassa ja Karjalan Kannaksella entisellä Suomen alueella. Suomessa kivikausi tarkoittaa jääkauden jälkeistä asutusta, joka oli noin 8600 – 1300 ekr. Kivikauden elintavoista ja kulttuurista kertovat kivistä ja savesta tehdyt esineet, koska elollisesta materiaalista tehdyt esineet eivät ole säilyneet, paitsi poikkeusolosuhteissa. Kivikauden ilmasto oli leuto, samanlainen kuin nykyisessä Keski-Euroopassa. Asuinpaikka kivikaudella määräytyi lähelle paikkaa jossa harjoitettiin silloisia elinkeinoja, kuten kalastusta, metsästystä ja keräilyä. Ihmiset asuivat avoimilla hiekkapohjaisilla rantakaistaleilla ja jokien suistoissa. Asumukset olivat kivikaudella kodan mallisia tai suorakaiteenmuotoisia rakennelmia, joiden katteena oli nahkoja ja tuohia. (Museovirasto 2011) Merkkejä kivikautisesta asutuksesta ovat esimerkiksi kvartsi-iskokset- ja esineet, liuske-esineet, tuurat, liedet, palaneet luut ja asuinpainanteet. (Karjalainen 2014, 12.)

Kvartsi-iskokset ovat peräisin kvartsista tehdyistä kivikauden välineistä, esimerkiksi keihäänkärjistä tai kaapimista. Kvartsista tehtiin tarvevälineitä iskemällä sitä toisella kivellä ja näin siitä irtosi iskoksia joita löytyy maastosta. Kvartsi-iskosten yhteydessä saattaa löytyä maastosta myös kvartsista tehtyjä kaapimia, joilla kaavittiin eläinten nahkoja puhtaiksi eri käyttötarkoitusta varten. Harjoitteluni aikana löysimme Pellon Konttajärveltä kvartsi-iskoksia kulkiessamme polkua pitkin. Iskoksia löytyi polun varressa olevasta männyn taimikosta maanmuokkausjäljistä noin aarin kokoiselta alueelta (KUVA 10).

Kun jotakin edellä mainituista kivikautisista esineistä löytyy, merkitään löytöpaikka kivikautiseksi asuinpaikaksi. Kivikautisia asuinpaikkoja voi löytää hiekkaisilta kankailta, paikoista jotka olivat silloista maaperää tai rantaa. Merkkejä kivikautisesta asutuksesta voi olla hankala löytää metsästä aluskasvillisuuden vuoksi ja esineet löytyvät usein kunnakerroksen alta. Kivikautisia esineitä voi löytää paikoista joissa on rikottu maanpintaa esimerkiksi maata muokkaamalla tai ojia kaivamalla (KUVA 10).

KUVA 10. Kivikautinen asuinpaikka joka löytyi Pellosta erään polun varresta. Polulta ja männyntaimikosta löytyi kvartsi-iskoksia laikutuksen ansiosta. (Metsähallitus, Karjalainen)

2.1.11 Poroaidat

Suomen Lapissa on harjoitettu poronhoitoa jo 1700-luvulta asti. Poronhoito on ollut suomalaisille sivuelinkeino maatalouden lisäksi. Lähes koko Lapin lääni kuuluu poronhoitoalueeseen ja sieltä löytyy runsaasti erilaisia jäänteitä porotalouden harjoittamisesta viimeisen sadan vuoden ajalta. Poronhoitoaluetta on noin 36 % Suomen pinta-alasta. Metsistä löytyy runsaasti käytöstä poistettuja poroerotusaitoja ja porokämppejä. (Räihälä 2011, 237.) Käytöstä poistetut poroaidat ovat melko huonokuntoisia, lahonneita ja osin kaatuneita aidanjäänteitä ja ne luokitellaan kulttuuriperintökohteiksi (KUVA 11). Jotkut poroaidat ja porokämpät on kunnostettu ja niitä käytetään edelleen, koska poroerotus ei ole ajan myötä paljoakaan muuttunut. Kunnostettuja ja käytössä olevia poroaitoja ja kämppejä ei lasketa kulttuuriperintökohteiksi.

Poroerotuksessa paliskunnan jäsenet kokoontuvat yhdessä vaikuttamaan porotalouden elonkorjuuseen, eli teurastettaviksi ja elämään jätettävien porojen valitsemiseen. Porolaumat ohjataan erotusaitoihin jossa erotus tapahtuu. Erotuksessa merkitsemättömät porot merkitään ja lasketaan, sekä teuraaksi menevät porot merkitään omalla tavalla. (Deliporo.fi 2015)

KUVA 11. Kolarissa sijaitsevassa kuivassa kangasmetsässä kulkeva poroaidan jäännös. (Karjalainen 2014, 207)

3 Kulttuuriperintökohteiden inventointi

3.1 Hankkeen tausta ja tarkoitus

Metsähallitus käynnisti vuonna 2010 laajan hankkeen, jonka tarkoituksena on kartoittaa valtion metsien kulttuuriperintökohteet. Tämän hankkeen myötä valtion talousmetsistä inventoidaan laajemmin ensimmäistä kertaa kulttuuriperintökohteita metsätalouden rahoittamana. Hankkeen on määrä päättyä vuonna 2015, jolloin olisi inventoitu tavoitteen mukaiset noin viisi miljoonaa hehtaaria valtion talousmetsää. Tämä hanke työllistää neljä erikoissuunnittelijaa, jotka ovat koulutukseltaan arkeologeja ja lisäksi palkataan inventointeihin arkeologeja ja harjoittelijoita. Hankkeen taustana on Kansallinen Metsäohjelma (KMO2015), jonka tarkoituksena on metsien kestävä hoito ja käyttö. Inventoinnissa dokumentoidaan tietoa valtion metsien kulttuuriperintökohteista kivikaudelta aina 1960-luvulle saakka. Inventoitaviin kohteisiin sisältyy lakisääteiset muinaisjäännös- ja rakennusperintökohteet, sekä muut kulttuuriperintökohteet, jotka liittyvät metsien- ja maankäyttöön ja ovat toisinaan katoamaisillaan. Metsien- ja maankäyttöön liittyviä kulttuuriperintökohteita ovat mm. metsätyökämpät, tervahaudat, hiihlimiilut, niittyladot, uittoruuhet- ja padot ja poroerotuksiin liittyvät rakennelmat. (Metsähallitus 2015).

Kulttuuriperintöinventoinnin avulla turvataan arkeologisten kulttuuriperintökohteiden säilyminen ja samalla täytetään muinaismuisto-, rakennusperintö-, maankäyttö- ja rakennuslakien sekä metsäsertifioinnin velvoitteet. Kulttuuriperintökohteita voidaan myös hyödyntää matkailun kehittämisessä, virkistyskäytössä ja opetuksessa niiden historiallisen- ja metsien käytöstä kertovan merkityksen vuoksi. (Metsähallitus 2011.) Kulttuuriperintöinventointi saattaa tuoda paljon uutta tietoa tutkimatta jääneiden alueiden maan- ja metsienkäytöstä ja historiasta. Inventointi avaa näkökulmia alueen menneisyyden tutkimiseen ja lisää pohdittavaa suojelumahdollisuuksista. (Metsähallitus 2015.) Museoviraston toimesta on tehty muinaisjäännösten inventointia, mutta näin laajamittaista kulttuuriperinnön kartoitusta ei ole tehty aikaisemmin. (Karjalainen 2015.)

3.1.1 Kulttuuriperintöinventoinnin työvaiheet

Kulttuuriperintöinventoinnin esityöt alkavat tutkimusalueen taustatietojen selvityksestä. Inventoitavan alueen ennakkoselvityksessä hankitaan tausta-aineistoa Museoviraston arkeologian- ja rakennushistorian osastojen arkistoista sekä myös muinaisjäännösrekisteristä. Inventoinnin avuksi hankitaan alueesta vanhoja karttoja Kansallisarkistosta. Niissä näkyy sellaisia metsän- ja maankäytönkohteita joita ei ole enää nykypäivän kartoissa. Alueesta hankitaan myös nykyaikainen kartta, jossa näkyy mikä on metsätalousta ja mikä yksityismaata. Alueesta olisi hyvä hankkia myös laserkeilauskartta jonka avulla voidaan nähdä maastossa epäilyttävät kohoumat tai painaumat.

Suuri osa kohteiden ennakkotiedoista saadaan Sutigis tietokannasta, jossa on gps-pisteitä metsä suunnittelijoiden tekemistä havainnoista maastossa. Sutigis on Metsähallituksen paikkatietojärjestelmä, jonka avulla voidaan suunnitella ja hallita metsävaratietoa. Tietoa inventoitavista kohteista saadaan esitöiden ja kenttäkauden aikana myös haastattelemalla alueen asukkaita sekä Metsähallituksen toimihenkilöiltä ja metsureilta. Inventoinnissa etsitään uusia kohteita jotka eivät ole vielä tiedossa sekä inventoidaan jo olemassa olevia kohteita. (Karjalainen 2014; Metsähallitus 2010.) Kohteita voidaan myös löytää sattumanvaraisesti esimerkiksi havainnoimalla auton ikkunasta metsäteitä ajettaessa ja hakeutumalla kohteiden kannalta hedelmällisille alueille.

Kenttätöitä suoritetaan sulanmaan aikana, jolloin inventoidaan lakisääteiset muinaisjäännökset, rakennukset ja muut kulttuuriperintökohteet. Inventoinnit suoritetaan arkeologien johtamina kenttätöryhminä, joihin kuuluu myös metsuri ja/tai harjoittelija. Kenttäkautena maastossa liikkuu 10 - 12 kenttätöryhmää, jotka ovat maastossa 3-4 kuukautta kerrallaan. (Metsähallitus 2010.) Maastotyössä arkeologi kulkee harjoittelijan ja/tai metsurin kanssa metsätalouksilla ja havaittujen kohteiden sijaintitieto tallennetaan maastotietokoneessa olevalla gps-laitteella ja muut tiedot kohteesta dokumentoidaan kirjallisesti maastotietokoneeseen. Maastotietokoneessa olevan Arcpad-ohjelmiston avulla kohteesta kirjataan kuvailutiedot, ympäristönkuvaus, vauriot, kunto, metsikön kehitysluokka ja kohteen lukeutuminen joko kulttuuriperintökohteeksi tai muinaisjäännökseksi. Yksittäisen kohteen, esimerkiksi metsätyökämpän keskeltä otetaan maastotietokoneella gps-piste, johon sijainti tallentuu. Jos kohde kattaa laajemman alueen, eivätkä esiintymän rajat erotu selvästi maastosta, otetaan kohteesta useampi gps-piste, joiden avulla kohde rajautuu maastotietokantaan. (Karjalainen 2014.)

Inventointi alueen metsätalousalueita ei tarkasteta läpikotaisin, koska se ei olisi mahdollista suhteessa inventoinnin aikatauluun nähden. Ennen maastoon lähtöä suunnitellaan päivittäin tarkastettavat kohteet ja niille johtavat reitit. (Karjalainen 2014.) Kohteiden inventointitiedot syötetään ja raportoidaan Metsähallituksen Reiska tietojärjestelmään toimistopäivinä ja kenttäkauden ulkopuolella. Alueen inventoinnista tehdään raportti joka toimitetaan museovirastoon.

3.2 Pellon ja Kolarin luonto ja ympäristö

Pellon kunta sijaitsee Lapin maakunnan länsiosassa napapiirillä Tornionjokilaaksossa. Pellon kunnan kokonaispinta-ala on 1863,69 neliökilometriä ja asukasluku 3744. Pellon naapurikuntia ovat Kolari, Ylitornio, Rovaniemi ja Ruotsin puolella Övertorneå ja Pajala. (Pellon kunta 2015.) Kolarin kunta on Pellon pohjoisnaapuri ja sen pinta-ala on 2617 neliökilometriä ja asukasluku 3836. Kolarin naapurikuntia ovat Pello, Kittilä, Muonio, Rovaniemi ja Ruotsissa Pajala. (Kolarin kunta 2015.)

Pello ja Kolari kuuluvat Tornionjoen valuma-alueeseen ja ovat Tornionjokilaakson kuntia. Kolari kuuluu myös Muonionjoen vesistöalueeseen. Alue kuuluu Pohjois-Suomen pohjoisboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen. Yleisin kasvupaikkatyyppi on Peräpohjolan kuivahko ja kuiva kangas, jossa valtapuuna on mänty ja aluskasvillisuutena mustikka. (Hotanen ym. 2008.) Vanhoissa metsissä pääpuulajina on kuusi ja sekapuuna yleensä koivu. Lehtoja ja lehtomaisia kankaita esiintyy virtaavan veden läheisyydessä. (Lapin seutukaavaliitto 1987.) Kolarin pohjoisosissa vallitseva kasvupaikka muuttuu jäkälätyyppin kankaaksi. Pellon ja Kolarin alue ovat Peräpohjolan vaara- ja jokiseutua ja maisemia hallitsee jyrkkäpiirteiset maastonmuodot ja jokivarren asutus. Alueella on paljon jyrkästi kumpuilevia vaara-alueita ja tunturit yleistyvät pohjoista kohti. Länsi-Lapin alueelle on ominaista kallioiset, jyrkkärinteiset ja louhikkoiset vaarat. Etelä-Lapin korkeimmat vaarat Aalistunturi ja Iso-Kelhu sijaitsevat Kolarin kunnan kaakkoisosassa. Kolarin alueeseen kuuluu sen pohjoisosassa maisemaa hallitseva ja tunnettu Yllästunturi. (Karjalainen 2014, 11.)

Pellon alueella soiden osuus on noin 25 – 30 % ja Kolarin alueella yli 30 % pinta-alasta. (Karjalainen 2014.) Kolarin keskivaiheilla sijaitsee Teuravuoma niminen yhtenäinen

suoalue jonka koko on 35 000 hehtaaria. (Lapin seutukaavaliitto 1987, 10.) Teuravuomasta löytyy useita eri aapasuotyyppisiä ja alueesta noin 5800 hehtaaria kuuluu Natura 2000-verkoston soidensuojelualueeseen. Alueelta löytyy lettoja, rämeitä ja korpia. Teuravuoman alue ei ole täysin luonnontilassa, joten ennallistamistöitä on tehty paljon. (Luontoon.fi 2015.)

Pello ja Kolari kuuluvat maaperän kivilajiltaan Keski-Lapin graniittivyöhykkeeseen joka jatkuu etelään ja Kolarin pohjoisosat Keski-Lapin liuskealueeseen joka koostuu liuskeista, kvartsiiteista, gneisseistä ja vulkaanisista kivilajeista. Yleisin kivennäismaalaji Pellon ja Kolarin alueella on moreeni. Kolarin kunnan pinta-alasta merkittävä osuus on turvetta laajan suoalueen vuoksi. Harjuilla ja jokilaaksossa esiintyy laajittuneita maalajeja, kuten hiekkaa ja soraa. Kolarin pohjoisosissa moreenipeite on paikoin ohut. (Nieminen 2014, 9.)

Pellon ja Kolarin alueella on paljon hiekkahajuja jotka ovat tärkeitä ja otollisia kohteita alueen esihistorian kannalta. Hiekkaharjuilta voi löytää pyyntikuoppia ja merkkejä kivi-kauden asutuksesta. Inventointialueella kallioperän maanpäälliset maakerrokset ovat pääosin suoturvetta, moreenia tai jokilaakson alankojen sedimenttejä. Metsätyökämpät löytyvät usein moreenialueiden reunasta ja niityladot keskeltä suoaluetta. (Karjalainen 2014, 11.)

3.2.1 Metsien käyttö

Tornionjokilaaksossa ovat pyyntielinkeinot olleet keskeinen elinkeino vielä esihistoriallisella ajalla, mutta siitepölyanalyysin perusteella viljely ja karjanhoito ovat vakiintuneet 1000-luvulta lähtien. (Räihälä 2011, 16.) Kolarin ja Pellon alueella poronhoito on ollut jo alueen asuttamisesta asti yksi tärkeä elinkeino, aluksi saamelaiden keskuudessa. Nykyään se on kuitenkin menettänyt paljon merkitystään ja näyttelee enää pientä osaa muutamien poromiesten ansiotuloissa. Miilunpoltto on ollut 1900-luvulle asti tärkeä sivuelinkeino Tornionjokilaaksossa. Kolarissa Köngäsen rautaruukki tarjosi lisäansiota paikallisille talonpojille, koska se tarvitsi hiiltä. Tervapoltto oli yhtenä sivuelinkeinona 1800-luvun alusta alkaen Pellossa ja Kolarissa. (Aho & Alatörmänen 1971, 123.) Tervaa on poltettu Pellossa ja Kolarissa kotitarpeiksi ja jonkin verran vientiin. Tervatynnyrit kuljetettiin Tornionjokea pitkin Tornioon ja sieltä lautalla Ouluun. (Nieminen 2014,

16.) 1800-luvun lopussa metsätyö syrjäytti tervanpolton kun puun kysyntä kasvoi. Tukeja tarvittiin vietäviksi Tornion höyrusahalla. Kolarissa ja Pellossa pääelinkeinoina olivat noin 1970-luvulle asti maa- ja metsätalous. (Aho & Alatörmänen 1971.)

Länsi-Lapissa on tehty metsätöitä jo 1800-luvulta lähtien. Metsähallitus möi 1860-luvulta lähtien ja 1900-luvun alussa suurimman osan puusta eri ostajille konsessiokaupoilla. Konsessiokaupassa ostaja hankki itselleen oikeuden valmiiksi leimattuun metsään, samaan tapaan kuin nykyään pystykaupassa. Konsessiokaupoissa puumäärät olivat suuria ja kauppaa-aika pitkä, vähintään 4 vuotta ja joskus yli 10 vuotta. Ostajan piti kauppaa-aikana hakata leimikosta sovittu puumäärä. Metsähallitus möi puuta 1920 – 1930-luvuilla hankintakauppoina. Solloin se järjesti itse hakkuut jotka ja teetti ne metsätyömiehillä. (Räihälä 2011, 21; Pakkanen & Leikola 2010.)

Suursavotat tulivat Lappiin suuren puun kysynnän myötä 1870-luvulta lähtien. Satojentuhansien runkojen vuosittaiseen kaatoon ja uittoon ei riittänyt työväkeä seudun omasta väestöstä, vaan Etelä-Suomesta hankittiin hakkuu- ja uittomiehiä. Väestön lisääntyessä tarvittiin lisää asumuksia ja näin ollen alettiin kruununmetsätorppia perustaa jakamatomalle yhteismaalle. (Aho & Alatörmänen 1971, 15.)

Pohjois-Ruotsin sahat ovat jo 1700-luvulta asti hankkineet osan tukeistaan Tornionjoen itäpuolelta, eli Suomen puolelta. Vuoden 1809 jälkeenkin ruotsalaissahat hankkivat puuta Tornionjoen itäpuolelta, eli silloisesta Venäjän Suuriruhtinaskunnasta ja tämä tiesi työtä suomalaisille metsätyömiehille. Ruotsalaiset sahat ulottivat toimintaansa nykyisen Suomen Lapin alueella ja perustivat sinne sahoja. Ensimmäisiä Suomen puolella toimineita ruotsalaissahoja olivat Bergbom Svanberg & Co ja Hummel & Co jotka ostivat vuosittain yhteensä noin 400 000 runkoa Tornion- ja Kemijoen seudulta vuosittain. Sahat ostivat puuta Metsähallitukselta sekä yksityisiltä metsänomistajilta. (Pakkanen & Leikola. 2010, 136.)

Valtion metsien hakkuut siirtyivät Suomen viime sotien jälkeen etelästä pohjoiseen, koska valtio tarvitsi tuloja ja rakennusmateriaalia puusta sotakorvauksien ja jälleenrakentamisen vuoksi. Etelä-Suomessa valtion maista lohkottiin pois asutuksen vuoksi suuria maa-aloja. Metsähallitus kehitti hakkuuorganisaatiotaan keskitettyjen hakkuiden malliksi, jossa kiinteiden kämppäyhdyskuntien ympärille tehtiin laajoja avohakkuita.

Tämän hakkuustrategian seurauksena Länsi-Lapin valtion metsissä on jäänteitä metsätyökämppien ryhmittäisyydestä. (Räihälä 2011, 22.)

3.3 Metsähallituksen kulttuuriperintöraportit

Käytän tutkimuksen lähdeaineistona Metsähallituksen kulttuuriperintöraportteja, joiden pohjalta tutkin kulttuuriperintökohteisiin kohdistuneita metsätalouden aiheuttamia vaurioita, sekä muitakin vaurioita. Vuoden 2011 raportin on tehnyt arkeologi Oili Räihälä ja raportti käsittää Pellon eteläosan ja Ylitornion kulttuuriperintökohteet. Tästä raportista huomioin tutkimuksessa vain Pellon alueella sijaitsevat kohteet. Pellon pohjoisosaa ja Kolarin eteläosaa käsittelevän kulttuuriperintöraportin on tehnyt arkeologi Taisto Karjalainen ja Kolarin pohjoisosaa käsittelevän raportin arkeologi Inga Nieminen. Raportit ovat pituudeltaan keskimäärin 400 sivua.

Raportit ovat pdf-muodossa ja sain ne muistitikulla Metsähallitukselta. Raporteista käy ilmi kohteiden tyyppi, sijaintitiedot, ajoitus, kohteen taustatiedot, kohteen kuvaus ja kaikki muu kohteisiin liittyvä tieto (Liite 1.). Raporttien alussa on esitelty kyseisen paikkakunnan luontoa, tutkimushistoriaa ja aikaisemmin löydettyjä muinaisjäännösrekisteriin kuuluvia kohteita. Raportin kuvausten ja tietojen perusteella kenen tahansa pitäisi pystyä löytämään kohteet kartan ja gps-laitteen avulla. Raporteissa on kaikki kohteet, niiden sijaintitiedot ja kuvat jotka on tallennettu Reiska ohjelmaan. Osallistuin harjoitteluni aikana myös itse kohteiden tallentamiseen Reiskaan.

Selvitän kulttuuriperintökohteisiin kohdistuneita vaurioita raporteista tarkastelemalla kohteita joiden kuntoluokitus on joko ”huono”, ”keskinkertainen” tai ”ei määritetty”. Tällaisten kohteiden kuvaustiedoista löytyy tieto vaurioista, jos sellaisia on inventoinnissa havaittu. Kuntoluokituksen perusteella pystyi pdf-julkaisussa suorittamaan haun kohteen kuntoon viittaavalla hakusanalla ja tällä tavalla rajaamaan tarkastelun alle vain tietyt kohteet. Haun perusteella selvitän myös, miten vauriot jakautuvat eri kuntoluokkiin. Pellon ja Kolarin alueen raporttien tekijöistä vain arkeologi Taisto Karjalainen on erikseen koonnut tietoa kulttuuriperintöraportissaan (2014, 28) inventointialueensa kohteisiin kohdistuneista vaurioista.

3.3.1 Vaurioiden dokumentointi inventoinnissa

Vaurioiden dokumentointi inventoinnin yhteydessä on tärkeää, sillä muuten niistä ei saada mitään tietoa. Kun kohteiden rakenteet dokumentoidaan, tulee samassa selostuksessa ilmi mitä kohteille on sattunut ja mikä niiden historia on. Kohteita jää toki löytymättä, joten niissä tapauksissa dokumentointi jää tekemättä. Inventoinnin tavoitteena ei ole kuitenkaan kaikkien kulttuuriperintökohteiden löytyminen vaan edustavan otoksen saaminen alueen kulttuuriperintökannasta. Melkein aina kohteiden vauriot pystytään havaitsemaan. Jos kohde on hävinnyt kokonaan, jää tulkinta vajavaiseksi. Vanhojen vaurioiden tulkinta voi olla hankalaa, jos kohteen päällä on runsas turve- tai kasvillisuuskerros. (Karjalainen 2015.)

4 Pellon ja Kolarin kohteet ja niiden kunto

Pellon ja Kolarin alueelta on inventoitu kulttuuriperintökohteet vuosien 2011 ja 2014 aikana. Inventointialue oli yhteensä 157 300 hehtaaria josta valtion omistamaa metsätalousmaata on 149 000 hehtaaria ja kitu- ja joutomaata 6300 hehtaaria. Inventoitavat alueet valittiin aiempien tietojen ja vanhojen karttojen perusteella, koska koko pinta-alaa ei ollut mahdollista käydä läpi.

Pellon ja Kolarin inventoinneissa dokumentoitiin yhteensä 296 kohdetta, joista kulttuuriperintökohteita oli 203 ja muinaisjäännöksiä 93 (KUVA 12). Muinaisjäännöksistä uusia ja entuudestaan tuntemattomia kohteita oli 38 ja loput olivat jo entuudestaan tunnettuja. Muinaisjäännöksiin lukeutuvat esihistorialliset ja historialliset muinaisjäännökset. Kohteista suurin osa löytyi sutigis-havainnon perusteella. Sutigis-havainnon on merkinnyt yleensä Metsähallituksen suunnittelija gps laitteellaan, kun hän on huomannut maastossa todennäköisen kulttuuriperintökohteen tai muinaisjäännöksen. Sutigis-havainto näkyy paikkatietojärjestelmässä ja maastotietokoneessa usein punaisena pisteenä. Sutigis-havaintojen vierestä tai lähiympäristöstä löytyi usein lisää samanlaisia kohteita. Kohteita löytyi myös haastattelujen perusteella, vanhoista peruskartoista, muinaisjäänösrekisterin avulla ja sattumalta metsässä liikkuesssa.

Kulttuuriperintökohteet Kolarissa ja Pellossa
Metsähallituksen metsätalousyksikön maa-alueilla

Kohteen rajautumismuoto ja kappalemäärä

• Pisteet 171kpl *

— Linjat 18kpl

■ Alueet 107kpl

Kohteita yhteensä 296kpl

* Alueiden ja linjojen sisällä olevat pisteet (228kpl) ovat poistettu laskennasta päällekkäisyyden vuoksi

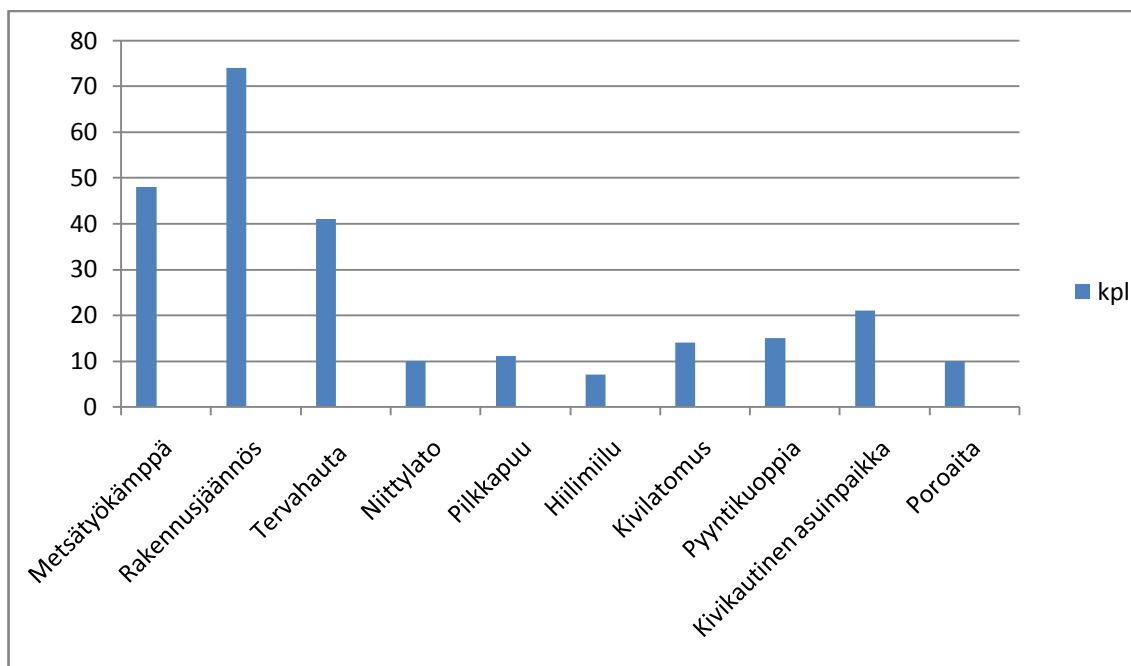
 METSÄHALLITUS

Kartta: Jussi Kivioja, Metsähallitus 2015
Aineisto: Metsähallitus, MML

KUVA 12. (Metsähallitus) Vuosien 2011 ja 2014 aikana inventoidut kulttuuriperintökohteet. Kulttuuriperintökohteet sijoittuvat kartassa vihreälle alueelle joka on valtion metsätalousmaata. Kartassa kohteita on merkitty pisteinä, linjoina ja alueina. Alueet ja linjat ovat Reiskaan lisättyjä kohteita jotka sisältävät useampia alakohteita, ja ne ovat esimerkiksi useamman rakennusjäännöksen keskittymiä.

4.1 Pellon ja Kolarin kulttuuriperintökohteet

KUVIO 1. Yleisimmät kulttuuriperintökohteet Kolarin ja Pellon alueelta.

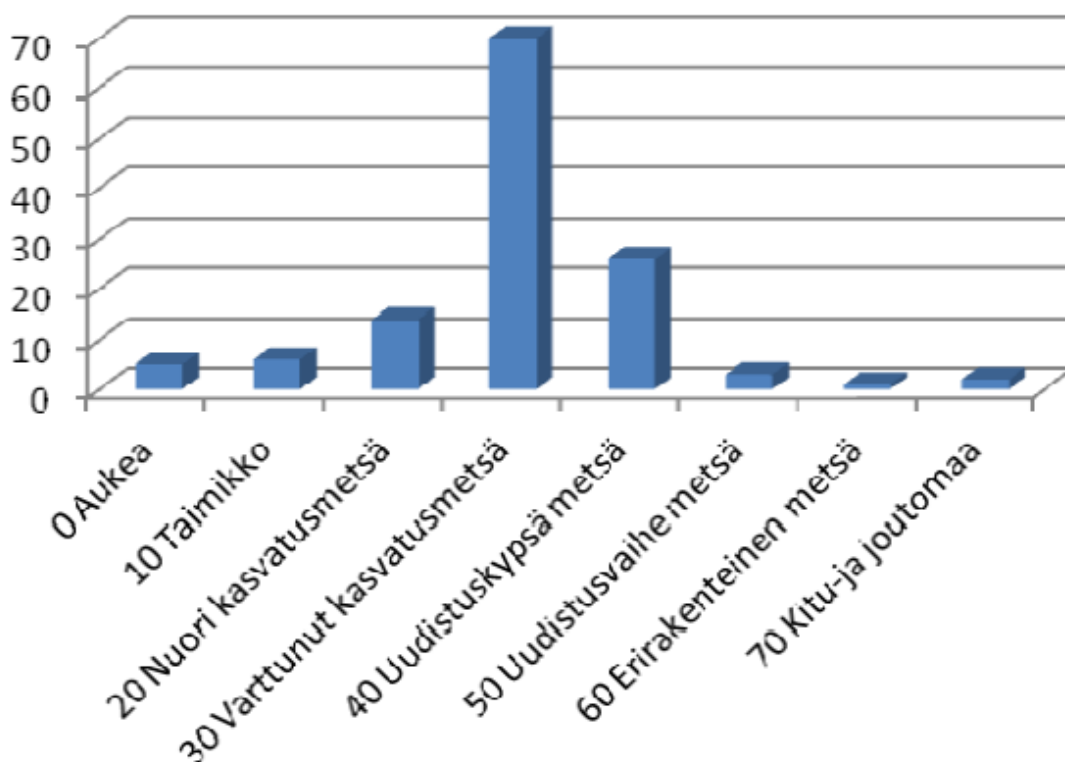
Suurin osa Pellon ja Kolarin alueelta löytyneistä kulttuuriperintökohteista kertovat metsätalouden harjoittamisesta alueella (KUVIO 1). Kyseiset kohteet ovat metsätyömiesten asumuksia joita tarvittiin metsätöitä tehdessä. Elinkeinoa kuvastavat etenkin tervahaudat, niittyladot, hiilimiilut, poroaidat ja pyyntikuopat. Kivilatomukset ovat joko maanmittaukseen tarkoitettuja pisteitä, vanhoja kuntien rajoja tai satoja vuosia vanhoja rajamerkkejä. Vanhimpia Länsi-Lapista löytyneitä kivilatomuksia ovat Kemin- ja Tornion Lapin väliset rajamerkit sekä 1600-luvulta peräisin olevat Kemin ja Lapinkylien rajapisteet, joita kutsuttiin Lapin ja Lannan rajaksi. (Karjalainen 2014, 376.) Kolarin pohjoisosasta Äkäsjoen ja Muonionjoen varsilta löytyi suuri joukko kivikautisia asuinpaikkoja. Kolarin eteläosassa ja Pellossa suuri osa kohteista liittyy metsästä saataviin elinkeinoihin.

Inventoiduista kohteista suurin osa oli rakennusjäännöksiä, metsätyökämppejä tai tervahautoja. Metsätyökämpät liittyvät selvästi metsätalouden harjoittamiseen, kun taas rakennusjäännökset ovat joko metsätalouteen, poronhoitoon, metsästyksen tai kalastukseen liittyviä rakennusjäännöksiä. Kaikkien rakennusjäännösten alkuperää ei kyetty inventoinnissa selvittämään. (Karjalainen 2014, 25.) Metsätyökämppejä ja rakennusjäännöksiä löytyi kummankin kunnan alueelta, mutta tervahautoja ja hiilimiiluja löytyi enemmän Kolarin puolelta. Suurimman osan inventointialueen metsätyökämpistä on

arveltu olevan peräisin viime sotien jälkeen ja joukossa on myös vanhempia kämppääjäännöksiä. Metsätyökämpistä on jäljellä usein vain muutama hirsikerta ja lahonnut katto. Jotkut metsätyökämpät ovat olleet käytössä jopa 1970-luvulle asti, jonka johdosta ne näyttävät enemmän rakennuksilta. Rakennusjäännösten joista on jäljellä vain turvepenkki ja uunin jäänteet, on arveltu olevan peräisin 1930-luvulta ja sitä ennen. Nämä ovat kooltaan usein noin 5 x 5 metriä kanttiinsa ja niitä saattaa olla vieretysten. Tällaiset rakennusjäännökset ovat todennäköisesti metsätyömiesten multakämppejä eli metsäsaunoja. (Räihälä 2011, 22.)

Pellon ja Kolarin inventoinnissa dokumentoitiin yhteensä 40 kpl esihistoriallisen ajan muinaisjäännöksiä ja 51 kpl historiallisen ajan muinaisjäännöksiä. Esihistorialliset muinaisjäännökset ovat Pellon ja Kolarin kohteissa kivikautisia asuinpaikkoja, pyyntikuoppia ja irtolöytöjä. Historiallisen ajan muinaisjäännökset ovat tervahautoja, kivilatomuksia ja hiilimiiluja ja ne ovat keskiaikaisia tai sitä nuorempia. (Karjalainen 2014; Nieminen 2014; Räihälä 2011.)

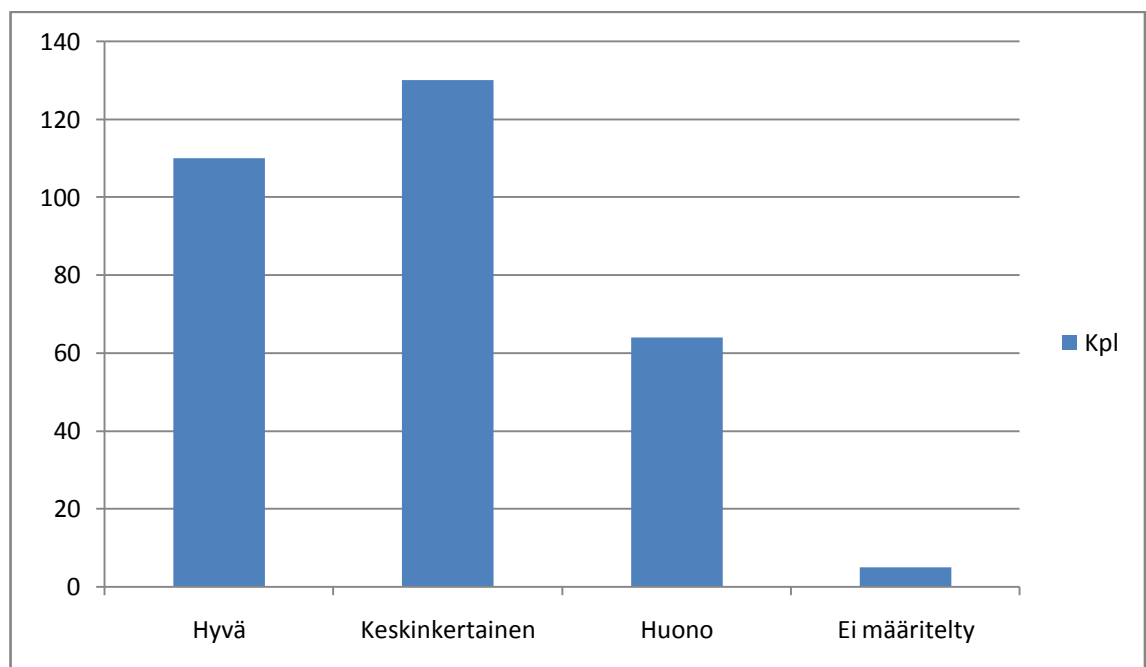
KUVIO 2. Kolarin ja Pellon kohteiden metsikkökuvioiden kehitysluokat. (Karjalainen 2014, 27.)

Pellon ja Kolarin inventoiduista kohteista suurin osa sijaitsee varttuneissa kasvatusmet-
sissä (KUVIO 2). Tähän yhtenä syynä on 1960-luvun laajojen hakkuiden aikoihin ra-
kennettujen metsätyökämpien suuri osuus kohteista. Lisäksi kohteet on helpompi ha-
vaita maastossa, kun puusto on tarpeeksi varttunutta. Metsätyökämpät sijaitsevat usein
kangasmetsän laidalla suon reunassa tai vaaran juurella, jossa on ollut lähellä jonkinlai-
nen vedenottopaikka (Karjalainen 2014, 27.)

Taimikoiden pieni osuus kehitysluokista selitty sillä, että taimikoista on vaikeampi ha-
vaita kohteita maaston peitteisyyden vuoksi ja tämän takia taimikkoalueilta ei paljoa-
kaan inventoitu kulttuuriperintökohteita. (Karjalainen 2014, 27.) Metsänuudistamisen
yhteydessä taimikoissa mahdollisesti sijainneet kohteet ovat saattaneet myös tuhoutua
etenkin maanmuokkauksessa. Kitu- ja joutomaiden vähyys kertoo soiden pienestä osuu-
desta inventointialueella. Suolla tai suon reunassa sijaitsevia niitty latoja löydettiin myös
melko vähän eikä soille ensisijaisesti suunnattu inventointeja. Maastoinventoinnissa
kohteen ympärillä olevan metsikön kehitysluokka arvioidaan nopeasti ja silmämääräi-
sesti. Kehitysluokkia arvioitaessa voi myös sattua virhearviointeja ainakin varttuneen
kasvatusmetsän ja uudistuskypsän välillä. Inventoinnissa ei ole myöskään mukana min-
käänlaisia metsänmittausvälineitä. (Karjalainen 2014.)

KUVIO 3. Pellon ja Kolarin kulttuuriperintökohteiden kunto.

Maastoinventoinnissa kohteen kunto arvioidaan silmämääräisesti ja merkitään maastotietokoneeseen. Kohteen kunnan arvioimisessa otetaan huomioon kohteen alkuperäisyyden säilyminen, maatumisaste, ympäröivä maasto ja vauriot. (Karjalainen 2014, 28.) Kohde luokitellaan hyväksi jos se on hyvin säilynyt ja huonoksi jos se on tuhoutunut, palanut tai vaurioitunut. Kunnoltaan keskinkertaisiksi luokiteltiin kohteet, joissa havaittiin osassa vaurioita. Kohteen kunto on voitu määritellä huonoksi, jos se erottuu maastosta hyvin heikosti tai siitä ei ole jäljellä mitään. Kohteet, jotka on määritetty kunnoltaan huonoiksi tai kuntoa ei ole määritetty, ovat esimerkiksi purettuja tai palaneita metsäyökämppeä tai maankäsittelyn vaurioittamia kivikautisia asuinpaikkoja.

Erilaisten rakennusten jäännökset luokitellaan yleensä keskinkertaisiksi, jos ne erottuvat maastosta selvästi ja hyväksi jos ne jokuinkin näyttävät vielä rakennuksilta. Kuntoluokituksissa on kuitenkin poikkeuksia, koska kunto määritellään kohdetyypin ja kohteen ajoituksen mukaan. Vuosien 2011 ja 2014 aikana tehtyjen inventointien tulosten perusteella on tehty pylväsdiagrammi (KUVIO 3), joka kertoo Pellon ja Kolarin kohteiden kunnan. Pellon ja Kolarin kohteet on yleisimmin luokiteltu kunnoltaan keskinkertaisiksi (KUVIO 3). Kohteista suurin osa on erilaisten rakennusten jäännöksiä jotka ovat lahonneet.

KUVIO 4. Pellon ja Kolarin yleisimmät kulttuuriperintökohteet kuntoluokittain.

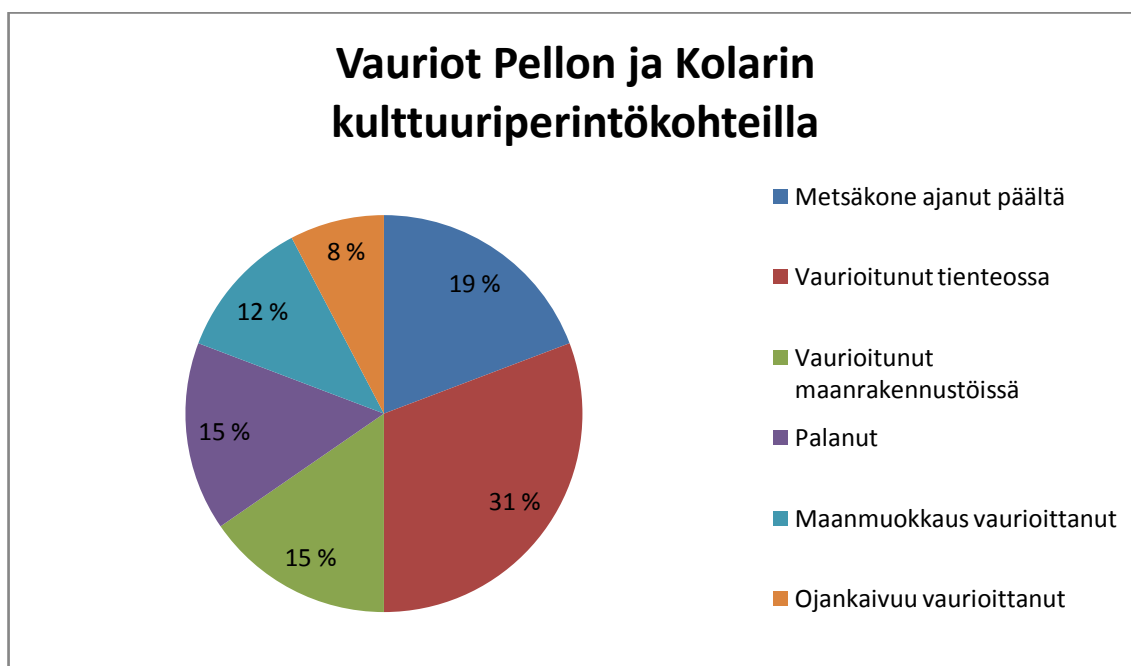

Metsätyökämpät ja muut rakennusten jäännökset valtion metsissä ovat usein kunnoltaan huonoja ja keskinkertaisia (KUVIO 4), koska puurakenteet lahoavat ja katto romahtaa kun rakennuksilla ei enää tehdä mitään. Kunnoltaan keskinkertaiset metsätyökämpät ja muut rakennusjäännökset erottuvat maastossa usein muutaman hirsikerran muodostamana kehikkona ja huonossa kunnossa olevat maavalleina tai osittain maatuneina hirsien jäänteinä. Tervahaudat ovat yleensä hyvin säilyneitä, koska niissä on vain vähän puurakenteita ja hauta erottuu maastosta laakeana kuoppana, jonka useimmiten huomaa. Pilkkapuut ja kivilatomukset säilyvät maastossa hyvin, jos ne vain huomataan metsänkäsittelyn yhteydessä. Kelomänty johon on tehty pilkka, pysyy pystyssä satoja vuosia ja kivilatomus pysyy kasassa ikuisesti. Kivikautinen asuinpaikka voi tuhoutua tai vaurioitua helposti, jos sitä ei ole merkitty karttaan tai paikkatietojärjestelmään, koska sitä ei yleensä erota helposti maastosta. Pellon ja Kolarin kohteissa kivikautiset asuinpaikat tarkoittavat paikkoja, joista on löytynyt kvartsi-iskoksia tai palanutta luuta.

4.2 Vauriot kulttuuriperintökohteilla

Vuosina 2011 ja 2014 aikana inventoitujen kulttuuriperintökohteiden vaurioista löytyi tietoa inventointiraporteista. Maastoinventoinnin yhteydessä oli kirjattu kohteessa havaitut vauriot. Tutkimuksessa määrittelen vaurioiksi ihmisen toiminnasta aiheutuneet vahingot, joiden johdosta kohteen rakenne on kärsinyt tai tuhoutunut. Tällaisia vaurioita on syntynyt esimerkiksi puunkorjuussa, tienteossa, maanmuokkauksessa ja maanrakennustöissä. Vaurioiksi lasken myös palamisen, koska se on usein seurausta ihmisen toiminnalle, mutta en lahoamista tai muita luonnonvoimien vaikutuksesta aiheutuneita vahinkoja.

KUVIO 5. Vaurioiden aiheuttajat kulttuuriperintökohteilla.

Useimmat vaurioiden aiheuttajat liittyvät jollain tavalla metsätalouteen, kuten esimerkiksi maanmuokkaus, metsäkoneet ja ojankaivaminen. Sisällytän myös tienteon metsätalouteen, koska vaurioituneet kohteet sijaitsivat pääasiassa metsäteiden varsilla. Metsätiet ovat maassamme yksi sujuvan puunhankinnan edellytys. Yleisin vauriotyyppi oli tienteko joka on tuhonnut kohteita joko osittain tai kokonaan. Selvitetyt tiedon perusteella totean, että metsätalous on aiheuttanut noin 70 % Pellon ja Kolarin kulttuuriperintökohteiden vaurioista. (KUVIO 5)

Vaurioita esiintyi yhteensä 26 kohteella Pellossa ja Kolarissa, ja näiden lisäksi viiden kohteen päälle oli kasattu hakkuutähteitä (TAULUKKO 1). Metsäkoneen päältä ajaminen oli vahingoittanut metsätyökämpän- ja rakennusten jäännöksiä sekä pyyntikuoppia. Metsäkoneella oli ajettu kämpänjäännösten hirsikehikoiden sekä pyyntikuoppien (Kuva 9.) yli. Tienteko ja sen yhteydessä tapahtuva ojankaivaminen oli vahingoittanut rakennusjäännöksiä, hiilimiiluja ja kivikautisia asuinpaikkoja. Tie tai oja oli usein tehty kohteen läpi siten että kohteesta jäljelle jäänyt osa erottui tieleikkauksessa. Maanrakennustyöt vaurioittivat kivikautisia asuinpaikkoja sekä pyyntikuoppia. Kyseiset kohteet vaurioituivat tai tuhoutuivat täysin putkikaivantotöissä. Palaneita kohteita olivat metsätyökämpän- ja rakennusten jäännökset, joita löytyi inventoinnissa hiiltyneinä. Maanmuokkauksen yhteydessä vahingoittui kivikautiset asuinpaikat, jotka kuitenkin löytyivät muokkauksen paljastamasta maasta. Ojankaivamisen yhteydessä vahingoittui ja löytyi kaksi kivikautista asuinpaikkaa. (TAULUKKO 1)

TAULUKKO 1. Vauriot Pellon ja Kolarin kulttuuriperintökohteilla. Kivikautista asuinpaikkaa Joonal ei ole lisätty Reiskaan, koska kohde oli täysin tuhoutunut.

Reiska nro	Nimi	Vaurio
172615	Pikku-Karijärvi pyyntikuopat	Yhden kuopan päältä ajettu metsäkoneella
172660	Laukkujärvi kämpppä jäännös	Palanut
172812	Kahra rakennus jäännös	Hiekkatie tehty kohteen päältä
172940	Teiriniemi 2 rakennus jäännös	Länsipäädyn yli tehty tie
171851	Talvirovat kivikautinen asuinpaikka	Kulku-ura ja laikutus tuhonnut pintaa
174040	Kienajaselkä kämpppä jäännös	Koillisseinän yli ajettu metsäkoneella
174052	Iso-Olkkavaara pyyntikuopat	Yhden kuopan päältä ajettu metsäkoneella
173752	Iso-Haukijärvi kämpppä jäännös	Palanut
172930	Äijävuoma rakennus jäännös	Kohteen läpi tehty oja tienteossa
	Joonal 1 kivikautinen asuinpaikka	Kohteen päällä kulkee tie
139517	Kuusilaki metsätyökämpä	Äestys vaurioittanut rakennuksen nurkkaa
175141	Hannukainen kivikautinen asuinpaikka	Osittain tuhoutunut putkikaivantotöissä
176414	Pulkksaaret pyyntikuoppa	Putkikaivanto tuhonnut pyyntikuopan
176415	Pulkksaaret 2 asuinpaikkajäännös	Ojankaivuu osittain tuhonnut asuinpaikan
174109	Keksiäisniva 3 hiilimiilu	Hiekkatie tehty miilun läpi
176096	Merilintujärvi kämpppäjäännös (5kpl)	2 kämpän jäännöksen yli ajettu metsäkoneella
176894	Hautasaajo kivikautinen asuinpaikka	Äestys rikkonut maanpintaa
176786	Valkeajoki 2 kivikautinen asuinpaikka	Kohteen läpi kaivettu oja
174105	Alainen Jauhokangas hiilimiilu (2kpl)	Tieleikkaus tuhonnut kaksi hiilimiilua
176025	Kylmäoja tervahauta	Tienteko osittain tuhonnut tervahaudan
176056	Kalkkitörmä kalkkiuuni (9kpl)	Maansiirtotöissä tuhoutunut kalkkiuuni
139782	Tuore Karhurova metsätyökämpä	Palanut
175905	Majavalantto rakennusjäännös	Palanut
174852	Moottorirata kivikautinen asuinpaikka	Kohteen päälle kasattu maata ja hakkuutähteitä

Kohteista 16 kpl oli uusia löytöjä ja ne olivat vaurioituneet ennen inventointia, koska niiden sijainti on ollut tuntematon. Näistä kaksi oli kivikautisia asuinpaikkoja jotka löytyivät sattumalta uudistusalojen muokausjäljistä. Muita kohteita löydettiin palaneina, tieleikkauksista ja metsäkoneen yliajamina. Vaurioituneista kohteista seitsemän oli jo ennen löydettyjä muinaisjäännösrekisterissä olevia kivikautisia asuinpaikkoja tai pyyntikuoppia. Näistä kohteista viisi on vaurioitunut maansiirtotöissä sen jälkeen kun ne todettiin muinaisjäännöksiksi. Kaksi kivikautista asuinpaikkaa löydettiin ojankaivuun yhteydessä.

Vaurioituneista kohteista kolme todettiin inventoinnissa kunnoltaan hyväksi. Näistä kaksi on metsäkoneen yliajamia pyyntikuoppia, joiden ominaispiirteet eivät ole kärsineet yliajosta. Kolmas hyväksi todettu kohde on tuhoutunut kalkkiuuni yhdeksän muun kalkkiuunin joukossa. Loput vaurioituneet kohteet on todettu kunnoltaan huonoiksi ja keskinkertaiseksi ja niitä on suurin piirtein yhtä paljon.

5 Kulttuuriperintökohteiden suojeleminen vaurioilta

5.1 Metsienkäsittely kulttuuriperintökohteilla

Metsähallituksen ympäristöoppaassa on oma osionsa kulttuuriperintökohteiden käsitte-lystä metsätaloudessa ja siitä on tehty tiivistetyt ohjeet suunnittelijoille (Metsähallitus 2013). Kulttuuriperintökohteet pitää ottaa huomioon metsienkäsittelyssä ja suunnittelus-ssa, etteivät ne vaurioituisi tai tuhoutuisi. Puunkorjuu kulttuuriperintökohteilla ei ole kiellettyä, vaan ne jopa tarvitsevat jonkinlaista metsienkäsittelyä jotta ne erottuisivat paremmin maastossa. Puunkorjuuta suorittavien toimijoiden tulee olla tietoisia hakkuu-alueella olevista kulttuuriperintökohteista ja toimintatavasta niiden läheisyydessä.

Kun suunnitellaan puunkorjuuta valtion metsätalousmailla, tarkastetaan onko suunnitte-lualueella tai sen läheisyydessä kulttuuriperintökohteita. Tiedot tunnetuista kulttuuripe-rintökohteista löytyvät Sutigis tietojärjestelmän luontotaulusta, Reiskasta ja Museovi-raston ylläpitämästä muinaisjäännösrekisteristä. Mikäli suunnittelualueella on kulttuuri-perintökohteita, pitää ottaa yhteys Metsähallituksen kulttuuriperinnön erikoissuunnitteli-jaan sekä tarvittaessa Museovirastoon. Metsähallituksen erikoissuunnittelija antaa toi-mintaohjeet kohteen suojelelusta ja sen rajaamisesta. Mikäli suunnittelija havaitsee maas-tossa entuudestaan tuntemattoman kohteen jota arvelee kulttuuriperintökohteeksi, vie hän kohteen Sutigis:n luontotauluun uutena kohteena, jotta kohde voidaan myöhemmin tarkastaa. Uudesta löydöstä tiedotetaan alueen kulttuuriperinnön erikoissuunnittelijalle. (Metsähallitus 2013.)

Museoviraston muinaisjäännösrekisteristä voidaan tarkistaa onko suunnittelualueella tai sen läheisyydessä muinaismuistolain (295/1963) suojelemia kiinteitä muinaisjäännök-siä. Metsikkökuvioilla joilla on muinaisjäännösrekisterin kohde, on työstä vastaavan henkilön otettava yhteys Museovirastoon tai maakuntamuseoon muinaisjäännöksen ra-jauksen selvittämiseksi. Laajoille muinaisjäännösalueille suunnitellaan ratkaisut erik-seen. (Tapio 2014, 128.)

Suunnittelualueen kulttuuriperintökohteet merkataan sinisellä nauhalla, jotta niitä osa-taan varoa puunkorjuussa. Kohde merkitään keskeltä tai rajataan reunoista riippuen sen koosta ja sijoittumisesta maastossa. Esimerkiksi kiviröykkiö merkitään keskeltä sinisellä

nauhalla, tervahauta merkitään reunoista ja suuremmat aluemaiset kohteet, kuten kivi-kautinen asuinpaikka, rajataan ympäri. (Metsähallitus 2013.)

Puunkorjuussa metsänkäsittelyssä kulttuuriperintökohteen päältä poistetaan puusto ja pensaas. Mahdollisuuksien mukaan kohteen päälle ja reunoille jätetään pitkiä kantoja, joiden avulla kohde voidaan havaita vielä vuosikymmenten jälkeenkin. Poikkeuksena tähän on muinaiset kulkureitit joihin kuuluvat puut ja kivet säästetään. Kohteen päälle ei saa kasata puita eikä hakkuutähteitä eikä sen yli saa ajaa. Kohteen päälle tippuneet hakkuutähteet on sieltä poistettava. Kulttuuriperintökohde jätetään maanmuokkauksen ja kulutuksen ulkopuolelle. Suojavyöhykkeen tulisi olla vähintään kaksi metriä kohteen näkyvistä tai muuten määritetyistä rajoista. Kohteet tulee ottaa huomioon tienrakennuksessa, kaivamistöissä ja reittien linjauksissa. (Metsähallitus 2013.)

5.2 Kulttuuriperintöinventoinnin hyödyt metsätaloudelle ja kohteiden suojelulle.

Hyvästään metsänkäsittelyohjeista kulttuuriperintökohteilla ei ole hyötyä jos kohteita ja niiden sijaintia ei tunneta. Metsätalouden ja suojelun kannalta tärkein hyöty kulttuuriperintökohteiden inventoinnilla on se, että kohteita ei tuhoa vahingossa. Usein metsikkökuviot, joilla oli havaittu mahdollisia kulttuuriperintökohteita, oli jätetty kokonaan metsänkäsittelyn ulkopuolelle, koska kohteiden vaikuttavista pinta-aloista oltiin epävarmoja. Inventoinnin jälkeen kulttuuriperintökohteita sisältävät kuviot voidaan ottaa hakkuiden piiriin, koska tiedetään kohteen tarkka sijainti ja kohdeselostuksissa kuvailaan tarkasti kohteen erottuminen maastossa. Inventoinnin vaikutuksesta monet kohdetiedot ja Sutigis-havainnot muuttuvat pistemäisiksi ja täten voisi ajatella että puunkorjuun käyttöön vapautuisi enemmän metsäpinta-alaa. Inventoinnin yhteydessä löytyy kuitenkin paljon uusia kohteita vanhojen kohteiden ja Sutigis-havaintojen läheisyydestä, joten metsäpinta-alaa ei välttämättä paljoa tule lisää puunkorjuun käyttöön. (Hämäläinen 2013, 38.)

Kulttuuriperintökohteiden inventoinnilla on keskeinen merkitys niiden suojelussa. Ilman inventointia kohteita ei tunneta, ja näin ollen niiden suojelu on mahdotonta ja ne saattavat tuhoutua tai vaurioitua metsänkäsittelyn yhteydessä. (Karjalainen 2015.) Ennen inventointia kohteiden paikkatiedon ollessa epämääräistä saatettiin suojella väärää aluetta ja kohteita tuhoutui. Ongelmia tuotti useamman kohteen ryhmät jotka oli merkit-

ty paikkatietoon aluetietona tai keskipiste oli vain määritetty. Tämän vaikutuksesta metsäkoneet saattoivat väistää keskipistettä ja ajoivat muiden kohteiden yli. (Hämäläinen 2013, 38 - 39.)

Kulttuuriperintöinventointi on auttanut kiinnittämään kansalaisten huomiota kohteisiin. Sillä on ollut suuri näkyvyys mediassa ja nykyisin etenkin sosiaalisessa mediassa. Inventoinnin avulla on saatu lisättyä positiivista kuvaa metsätalouden toimintaperiaatteista Metsähallituksessa ja suuri yleisö on ottanut positiivisesti vastaan metsien kulttuuriperinnöstä tiedottamisen. Inventoinnista on ollut myös suuri hyöty maankäytölle ja kohteista on tiedotettu myös Metsähallituksen muita toimintoja, kuten Moreniaa ja Laatu- maata. (Karjalainen 2015.)

6 POHDINTA

Selvitin mitä vaurioita ja kuinka paljon niitä on Kolarin ja Pellon valtion metsätalousalueiden kulttuuriperintökohteisiin kohdistunut. Vauriot on selvitetty vuosien 2011 ja 2014 aikana tehtyjen inventointien tulosten perusteella löydetyistä kohteista. Vaurioista oli metsätalouden aiheuttamia noin 70 % ja loput aiheutuivat palamisesta ja maanrakennustöistä. Pellon ja Kolarin inventoiduista 296 kohteesta oli vaurioitunut noin 9 %. Suurin osa vaurioituneista kohteista oli uusia löytöjä, jotka löydettiin vaurioituneina. Aikaisemmin löydettyjä kohteita oli vaurioitunut löytämisen jälkeen. Tämä johtuu kohteiden tarkan paikkatiedon puutteellisuudesta ja niiden maastosta huonosti erottumisesta. Tämän selvityksen perusteella saadaan hyvä yleiskuva siitä, minkälaisia ovat metsätalouden aiheuttamat vauriot valtion metsätalousalueiden kulttuuriperintökohteilla.

Kulttuuriperintökohteiden säilyminen valtion metsissä on mielestäni tärkeää, koska niiden avulla voidaan selvittää millaista eläminen ja metsien käyttö on ollut ennen. Inventoinnissa löydetty uudet kohteet ja niiden tarkka paikkatieto avaavat uusia mahdollisuuksia alueen paikallishistorian tutkimiseen. Kulttuuriperintökohteita voidaan käyttää myös opetustarkoituksiin. Inventoiduille kohteille on jokaisen maastokelpoisen henkilön mahdollista löytää kulttuuriperintöraportissa olevan tarkan paikkatiedon ja kuvailutiedon avulla.

Inventoinnilla on keskeisin merkitys kulttuuriperintökohteiden suojelemisen ja säilymisen kannalta. Uusia kohteita löytyi inventoinnissa paljon ja vanhojen kohteiden sijaintitieto parani. Inventoinnin ansiosta voidaan puunkorjuuta tehdä valtion metsissä kulttuuriperintökohteita sisältävillä kuvioilla kun tiedetään kohteiden tarkka sijainti. Metsän käsittelyssä kulttuuriperintökohteiden läheisyydessä pitää toimia oikealla tavalla, etteivät kohteet vaurioituisi tai tuhoutuisi. Puunkorjuuta tai maanmuokkausta tekevän kuljettajan on oltava kulttuuriperintökohteiden läheisyydessä huolellinen ja suunniteltava työnsä niin etteivät kohteet vaurioidu.

Tämän opinnäytetyön tekemisen kautta opin lisää kulttuuriperintökohteista ja niiden menneisyydestä. Kulttuuriperintöraporttien läpikäynnin perusteella tiedän mitä vaurioita Pellon ja Kolarin kohteilla on ja mikä on metsätalouden osuus vaurioiden aiheuttajista.

Opin myös millaista metsien käyttö on ollut ennen metsäteollisuuden syntyä ja mitkä tekijät saivat metsäteollisuuden kehittymään Suomessa.

Kulttuuriperintökohteisiin kohdistuneista vaurioista riittäisi tutkittavaa laajemmalta alueelta Suomen valtion metsätalousmailla. Tällöin saataisiin kokonais käsitys metsätalouden aiheuttamista vaurioista kulttuuriperintökohteilla. Vaurioita voitaisiin tutkia kulttuuriperintöinventoinnin raporttien perusteella.

LÄHTEET

Aho, H., Alatörmänen, R. 1971. Kotiseutuni Peräpohjola-Lappi. Suomen maakuntajulkaisu Oy.

Deliporo.fi. Poroerotus. Luettu 13.3.2015.

http://www.deliporo.fi/porotalous_4.html

Finlex. 2015. Muinaismuistolaki 295/1963. Luettu 6.5.2015.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1963/19630295>

Hotanen, J. –P., Nousiainen, H., Mäkipää, R., Reinikainen, A. & Tonteri, T. 2008. Metsätyypit – opas kasvupaikkojen luokitteluun. Metsäkustannus. Helsinki.

Hämäläinen, A. 2013. Kulttuurikohteet Rovaniemellä valtion metsätalousmailla. Theseus.

Joutsa. Hiilimiilut. Luettu 3.3.2015.

<http://www.joutsa.fi/jouto/perinne/hiilimiilu.html>

Kadonneen kulttuuriperinnön metsästäjät. 2014. Blogi Metsähallituksen talousmetsien kulttuuriperintöinventoinnista. Luettu 11.3.2015.

<http://kulttuuriperintöinventointi.blogspot.fi/2014/03/niityt-ja-niityladot.html>

Kainuun terva. 2011. Luettu 27.2.2015.

http://www.kainuunterva.com/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=40

Karjalainen, T. 2014. Pello, Kolari kulttuuriperintöinventointi 2014 Pellon pohjoispuoli Kolarin eteläpuoli. Metsähallitus.

Karjalainen, T. 2015. Metsähallituksen erikoissuunnittelijan haastattelu. 31.3.2015.

Kolarin kunta. 2015. Luettu 20.3.2015. <http://www.kolari.fi/>

Lapin seutukaavaliitto. 1987. Kolarin kuntakuvaus. Luettu 19.3.2015.

http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=90644&name=DLFE-10231.pdf

Luontoon.fi. 2015. Teuravuoma – Kivijärvenvuoman luonto. Luettu 19.3.2015.

<http://www.luontoon.fi/teuravuoma-kivijarvenvuoma/luonto>

- Metsähallitus. 2010. Kansallinen metsäohjelma 2015, valtion metsien kulttuuriperintöinventointihanke. Luettu 26.2.2015.
<http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/Hankkeet/Kulttuuriperintoinventointi/inventoinnit2010/Documents/Mets%C3%A4hallituksen%20inventointi%202010.pdf>
- Metsähallitus. 2011. Metsähallituksen metsätalouden ympäristöopas. Luettu 26.2.2015.
- Metsähallitus. 2013. Metsähallituksen metsätalouden ympäristöopas. Kulttuuriperintökohteiden huomioonottaminen suunnittelijan työssä.
- Metsähallitus. Suomen valtion metsien kulttuuriperintökohteiden inventointi. Luettu 26.2.2015.
http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/Hankkeet/Kulttuuriperintoinventointi/Documents/mets%C3%A4hallitus_juliste_suomi_n2.pdf
- Museovirasto. 2011a. Kivikausi 8600 – 1300 ekr. Luettu 12.3.2015.
<http://www.nba.fi/fi/kansallismuseo/opetus/opetuspaketit/esihistoria/tietoa/tulostettava1>
- Museovirasto. 2011b. Mikä on muinaisjännös?. Luettu 31.3.2015.
http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen_perinto/mika_on_muinaisjaannos
- Nieminen, I. 2014. Kolarin pohjoisosan kulttuuriperintöinventointi. Metsähallitus.
- Pakkanen, E., Leikola, M. 2010. Metsää, puuta ja kovaa työtä. Suomen metsien käytön historiaa. Metsäkustannus.
- Pakkanen, E., Leikola, M. 2011. Tervaa, lautaa ja paperia. Suomen metsien käytön historiaa. Metsäkustannus.
- Parikkala. 2015. Historian havinaa. Luettu 12.3.2015.
<http://www.parikkala.fi/fi/Matkailu/Nahtavyudet/Historian-havinaa>
- Pellon kunta. 2015. Luettu 20.3.2015. <http://www.pello.fi/>
- Roiko-Jokela, H., Laitinen, E. 2012. Ihminen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa. [2]. Luontoistaloudesta kaupalliseen metsätalouteen (1850 – 1950). Metsäkustannus. Helsinki.
- Roiko-Jokela, H., Luttinen, J. 2012. Ihminen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa. [1] Metsän hahmottaminen ja haltuunotto (1500 – 1850). Metsäkustannus. Helsinki.

Räihälä, O. 2011. Ylitornion ja Pellon eteläosien kulttuuriperintöinventointi. Metsähallitus.

Snellman, H. 1996. Tukkilaisen tulo ja lähtö. Gummerus. Helsinki.

Tapio. 2014. Metsänhoidon suositukset. Metsäkustannus Oy.

Liite 1. Kuvakaappaus Metsähallituksen kulttuuriperintöraportista. (Karjalainen 2014)

170

Sammalvuoma tervahauta		MH-tunnus: 170828	
Kohdetyyppi:	9 Valmistuspaikat/työpaikat	Haltija:	181 Metsätalous Länsi-Lappi
Ajoitus:	7116 Uusi aika	Ylläpitäjä:	121 Metsätalous Länsi-Suomi
Rakentamisvuosi:		Kunta:	273 Kolari
Lukumäärä:	1		
Koordinaattiselitys:		Geometria tuotettu:	4 Gps-mittaus, korjaamaton
Koordinaatit:	X 7444911, Y 3372223, Z 215	Löydöt:	
<i>Taustatiedot</i>			
Löytyi inventoinnissa.			
<i>Ympäristön kuvaus</i>			
Kohde sijaitsee Pohjaisnenä nimisen vaaran juurella joka laskee ojitettuun suohon. Vaaralla kasvaa tuoreen kankaan männikkö jonka aluskasvillisuutena on mustikka.			
<i>Kohteen kuvaus</i>			
Kohteessa on pyöreä tervahauta, jonka halssi laskee kaakkoon Pohjaisnenä nimisen rinteiden alasuuntaan. Haudan halkaisija vallin päältä on 10 metriä ja ulkoreunalta 13 metriä. Keskuskuoppa on noin 1,2 metriä syvä ja halssin pituus on 6 metriä ja leveys 1 metri. Halssin haudan puoleisessa päässä näkyy puurakenteita ja vieressä on sinkkisanko. Tervahaudan päällä kasvaa koivua, raitaa ja mäntyä. Rakennelma on luultavasti alle 100 vuotta vanha.			
<i>Kohteen rajaus</i>			
Kohde rajautuu pistemäisesti tervahaudan keskeltä mitattuun gps-pisteeseen.			
<i>Tulkinta</i>			
Suhteellisen nuori tervahauta.			
<i>Lisätietoja</i>			
<i>Toimenpiteet</i>			
<i>Tarkastukset</i>			
Tila: 3 Toteutettu		Laji: 6 Suojeluarvojen tarkastus	Tarkastusvuosi: 2014
Tarkastuspvm: 5.8.2014		Tarkastaja: T. Karjalainen	
Kuvaus:			
Viranomaisrekisterinro:		Kunto:	1 Hyvä
		Otila:	2 Ei käytössä

Selitys:	suojelu: Selitys:
Ympäristön suojelu:	0 Ei määritelty
Selitys:	

Haudan päällä kasvaa runsaasti nuorta puustoa.

Kohdetyyppi:	9 Valmistuspaikat/työpaikat	Copyright:	© Metsähallitus 2008 © Maanmittauslaitos 1/MML/08
Koordinaatit:	X 7444911, Y 3372223, Z 215	Mittakaava:	1:10000

